

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

DÜZPÜREN ÖREN YERİ'NİN ANTİK LİMANI VE YAPI KALINTILARI

Turgut ÜNVER

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa BULBA

Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

DÜZPÜREN ÖREN YERİ'NİN ANTİK LİMANI VE YAPI KALINTILARI

Turgut ÜNVER

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa BULBA

Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Araştırmaları
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye (Danışmanı) :

Üye :

Tez Başlığı:

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : / /2023

Mezuniyet Tarihi : / /2023

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Düzpüren Ören Yeri’nin Antik Limanı ve Yapı Kalıntıları” adlı çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Öğrenci Adı, Soyadı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜZPÜREN ÖREN YERİ

1.1 Düzpüren Ören Yeri'nin Coğrafi Konumu ve Topografyası.....	2
1.2 Pamphylia Bölgesi Sınırları ve Tarihsel Kronolojisi.....	3
1.2.1 Büyük İskender'in Pamphylia Fethi	4
1.2.2 Antigonoslar	5
1.2.3 Ptolemaioslar	5
1.2.4 Seleukoslar.....	6
1.2.5 Pamphylia'da Seleukos-Ptolemaios Mücadelesi	8
1.3 Düzpüren Ören Yeri'nin Araştırma Tarihi	9

İKİNCİ BÖLÜM

LİMANLAR

2.1 Limanlara Alternatif Yöntemler	12
2.2 Doğu Pamphylia Bölgesi'ndeki Limanlar	13
2.3 Düzpüren Ören Yeri'nin Antik Limanı	15
2.4 Düzpüren Ören Yeri'nin Doğu Akdeniz Deniz Ticareti ile İlişkisi.....	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZPÜREN ÖREN YERİ'NDEKİ MİMARİ KALINTILAR VE BULUNTULAR

3.1 Roma Hamamı.....	20
3.2 Kilise.....	21
3.3 Doğu Yapısı.....	23
3.4 Su Kuyuları.....	23
3.6 Tanımlanamayan Yapılar	24
3.7 Buluntular	25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YERLEŞİM ALANLARININ SINIFLANDIRILMASI VE KENT OLGUSU
PERSPEKTİFİNDEN DÜZPÜREN ÖREN YERİ

BEŞİNCİ BÖLÜM
SELEUKEİA-LYRBE TARTIŞMALARI

5.1 Pamphylia Seleukeia'sı Tartışmaları Tarihçesi	31
5.2 Düzpüren Ören Yeri'nin Kent Kimliği.....	32
SONUÇ	34
KAYNAKÇA.....	36
LEVHALAR	44
ÖZGEÇMİŞ	91

KISALTMALAR LİSTESİ

BÇK	Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi
bkz	bakınız
cm	santimetre
km	kilometre
Lev	Levha
m	metre
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
yy	yüzyıl

ÖZET

Antalya ili Manavgat ilçesi sınırlarında bulunan Düzpüren Ören Yeri; Aspendos, Side, Selge gibi antik kentlerin arasında bulunan kıyı bölgesinde yer almaktadır. Özellikle ticaret, üretim ve şehirleşme açısından çok önemli bir kent olan Side'ye yaklaşık 12 km mesafede bulunmasına rağmen bölge hakkında çok az sayıda bilimsel araştırma yapılmıştır. Ekimizce bölgede yürütülen iki senelik yüzey araştırmaları sonucunda bölgede çok sayıda taşınmaz kültür varlığı ve seramik belgelenmiştir. Söz konusu yapı kalıntıları yaklaşık 4 km² bir alanda yayılım göstermektedir. Tespit edilen yapı kalıntılarının çoğunluğunun işlevleri hakkındaki bilgilerimiz kısıtlıdır. Ancak güncel veriler ışığında tanımlanabilen roma hamamı ve kilise gibi kamusal yapıların varlığı Düzpüren Ören Yeri'nin kent kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini gösteren veriler sunmaktadır.

Arazinin çeşitli alanlarında yayılım gösteren seramik kalıntıları, örneğine ender rastlanan bir yoğunluktadır. Bu seramikler arasında birçok farklı tipte ve hamur rengine sahip malzeme bulunmaktadır. Buna ek olarak Düzpüren Ören Yeri'nde tespit edilen çok sayıda seramik atığı bölgedeki seramik üretiminin varlığını kanıtlamaktadır. Burada üretilen seramiklerin yine bu bölgedeki bir liman aracılığıyla ihraç edilmiş olduğu düşünülmektedir. Araştırma sırasında herhangi bir seramik fırını ve liman yapısı tespit edilememiş olsa da seramik kalıntılarının hem yüzeyde hem de su altındaki yoğunlukları bu görüşü destekler niteliktedir. Bölgede daha önceden tespiti yapılmış olan batıkların ve artı ürünün varlığı Düzpüren Ören Yeri'nin Akdeniz deniz ticareti ile olan ilişkisini kanıtlamaktadır.

Stadiasmus Maris Magni adlı antik kaynağın Pamphylia Bölgesi hakkında bilgileri aktardığı bölümde adı geçen Seleukeia'nın, bir süre Şıhlar köyü yakınında konumlanan sit alanında bulunduğu düşünülse de güncel veriler bahsi geçen bölgenin isminin Lyrbe olduğunu göstermektedir. Seleukeia Antik Kenti'nin konumu hakkındaki bilinmezlik ise devam etmektedir. Araştırmalar sonucunda edindiğimiz bulgular Düzpüren Ören Yeri olarak bilinen sit alanının özgün bir kent kimliği olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda yapılan saha ve literatür çalışmaları sonucunda Stadiasmus Maris Magni'de ismi geçen Pamphylia Seleukeia'sının günümüzde Düzpüren Ören Yeri olarak bilinen bu bölge olması muhtemel gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Seleukeia, Seleukos, Pamphylia, Düzpüren, Antik Mimari, Akdeniz Ticareti, Helenistik Dönem

ABSTRACT

Düzpüren Ruins is located within the borders of the Manavgat district of Antalya province; It is located in the coastal region between ancient cities such as Aspendos, Side, and Selge. Although it is located at a distance of about 12 km from the Side, which is a very important city in terms of trade, production, and urbanization, very little scientific research has been done on the region. As a result of the two-year survey conducted by our team in the region, a large number of cultural assets and ceramics have been documented in the region. The building remains in question are spread over an area of approximately 4 km². Our information about the functions of the majority of the identified building remains is limited. However, the Roman bath and church can be defined in the light of current data existence of public buildings such as the Düzpüren Ruins provides data showing that it should be evaluated in the urban category. Ceramic remains scattered in various areas of the land are of a rare intensity. Among the seceramics, there are materials with many different types and colors of paste. In addition, a large number of ceramic wastes found in Düzpüren Ruins prove the existence of ceramic production in the region. It is thought that the ceramics produced here were exported via a port in this region. The presence of ship wrecks that have been identified before in the regional so proves the relationship of Düzpüren Ruins with the Mediterranean maritime trade. Although it is thought that the ancient city of Seleukeia was in the protected area near Şihlar village for a period, the available data show that the name of the region in question was Lyrbe. The unknown about the location of the Ancient City of Seleukeia continues. The findings we obtained as a result of there search revealed the possibility that the site known as Düzpüren Ruins may have a unique urban identity. The findings we obtained as a result of there search revealed the possibility that the site known as Düzpüren Ruins may have a unique urban identity. In this direction, as a result of field and literature studies, it seems likely that the Pamphylia Seleukeia, whose name was mentioned in Stadiasmus Maris Magni, is this region known as Düzpüren Ruins today.

Keywords: Seleukeia, Seleukos, Pamphylia, Duzpuren, Ancient Architecture, Mediterranean Trade, Hellenistic Period

ÖNSÖZ

Bu tez, 2020-2021 yıllarında Düzpüren Ören Yeri'nde yüzey araştırması kapsamında yürüttüğümüz öğrenci çalışmalarının bir sonucudur. Bu çalışma aynı zamanda, bölgede bugüne dek sistematik ve geniş kapsamlı yapılmış tek saha çalışmasıdır. Hakkında literatürde çok az bilgiye erişebildiğimiz bir yerleşim üzerine çalışmanın yarattığı zorlukların yanı sıra kısıtlı imkânlarla zorlu arazi koşullarında sistematik bir çalışma yürütmenin güçlüklerini, gösterilen dayanışma ve fedakârlıklar ile aşmanın haklı gururunu yaşamaktayım. Bu çalışmada bana kattıkları her şey için başta danışmanım Prof. Dr. Mustafa Bulba olmak üzere bütün ekip üyelerine ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmanın bütün aşamalarında bize destek olan Prof. Dr. Mehmet Gökoğlu, Side Müzesi uzmanları; Aytekin Topuz, Emine Fersiz, Özay Özgür Ağar, Pınar Güler'e, alanda yaşadığımız bütün problemlerde bizlere yardımcı olan Özgür-Yalçın Aydın'a ve tezle ilgili yardımları için Şafak Türkoğlu'na teşekkürü borç bilirim.

Son olarak da sevgili annem ve babam Sabriye Özlem Demirok ve Musa Ünver'e, beni bugüne dek özveri ve sevgiyle yetiştirdikleri için sonsuz minnettarlığımı sunarım.

GİRİŞ

İnsanlık binlerce yıllık kültürel birikimin bir sonucu olarak günümüz medeniyetini inşa etmiştir. Medeniyet, Arapça'da şehir anlamına gelen Medine sözcüğünden türetilmiştir (Tekineş, 2010: 57). Aynı şekilde İngilizce'de Medeniyet anlamına gelen *civilization* kelimesinin kökeni ise Latince *civilis*¹ ve *civitas*² kelimesinden gelmektedir (Sullivan, 2009: 73). Medeniyet, etimolojisinden de anlaşılacağı üzere şehirlerle ilişkilendirilen bir kavramdır. İnsanlığın medeniyet ile kent arasında kurduğu ilişki açıkça görülebilmektedir. Tarih boyunca Dünya'nın birçok yerinde çok sayıda kent inşa edilmiştir. Arkeolojik çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılan yapı kalıntıları ise kentlerin kimlik ve işlevlerinin anlaşılabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu tezin ana amacını, Düzpüren Ören Yeri'nde daha önce tespiti yapılan ve bu çalışmaya dek tespiti yapılmamış yapı kalıntılarının; araziye yayılımı, belgelenmesi, ölçülerinin alınması, analizi ve işlevlerinin tanımlanması oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra; bir kıyı yerleşimi olan Düzpüren Ören Yeri'nin tespiti yapılamamış antik deniz ve nehir limanının olası konumları hakkında dolaylı kanıtlar izlenerek hipotetik öneriler sunmak, buluntular ve literatür çalışmalarının ışığında yerleşimin özgün kent kimliği hakkındaki bilgileri derlemek, su altında ve arazinin geneline yayılmış halde bulunan seramik kalıntıları ve üretim atığı seramikler incelenerek kentin Akdeniz deniz ticaretindeki rolü hakkında bilgiler sunmaktır. Bu doğrultuda ekibimizce 2020-2021 yıllarında yürütülen yüzey araştırmaları kapsamında edindiğimiz bilgiler bu çalışmayla tezleştirilmiştir. Yüzey araştırmaları sırasında gerekli görülen alanlarda Side Müzesi denetiminde bitki temizliği yapılmış ve buluntular belgelenmiştir. Bu fotoğraflar ayrıca İHA (drone) ve uydu görüntüleriyle de desteklenmiştir. Yüzeyde tespit edilen seramik kalıntılarından ve üretim atığı seramiklerden örnekler alınarak Side Müzesi eser deposuna götürülmüştür. Buna ek olarak su altında aletli ve serbest dalışlar yapılarak tespit edilen kültür varlıkları belgelenmiştir. Saha çalışmalarından edinilen veriler ile literatür arasındaki benzerlik ve tezatlıklar karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

¹ Sivil. <https://www.etymonline.com/word/civilization>

² Şehir, devlet. https://www.etymonline.com/word/city?ref=etymonline_crossreference

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜZPÜREN ÖREN YERİ

1.1 Düzpüren Ören Yeri'nin Coğrafi Konumu ve Topografyası

Düzpüren Ören Yeri, Antalya ilinin Manavgat ilçesine bağlı Kısalar mahallesinde bulunmaktadır. Antalya'nın yaklaşık 60 km doğusunda yer alan bu antik yerleşim, Pamphylia Bölgesi sınırları içinde bulunan Perge'nin yaklaşık 40 km, Aspendos'un yaklaşık 15 km güney doğusunda, Side'nin ise yaklaşık 12 km batısında konumlanmaktadır. Side ve Eurymedon (Köprüçay) Irmağı'nın arasında yer alan bu kıyı yerleşiminin teritoryum sınırları kesin olarak bilinmemekle birlikte yüzeyde görülen seramik parçaları ve çeşitli yapı kalıntıları yaklaşık 4 km²'lik bir alan üzerinde yayılım göstermektedir (**Lev. 1a**). Topografik açıdan bölgenin doğal sınırlarını kuzeyde Tauros (Toros) Dağları, güneyde ise Mare Pamphylium (Akdeniz) oluşturmaktadır. Düzpüren Ören Yeri'nin araziye yayılımı, kuzey-güney doğrultusunda tepeler ve yamaçlardan, düz bir ovaya doğru ilerlemektedir. Bölgenin kuzeydoğusundan gelen ve yerleşimin tam içinden geçerek Akdeniz'e dökülen akarsular, bu ovanın sulak ve yerleşime uygun koşullar sağlamasında büyük bir rol oynamaktadır. Bölgenin doğu-batı doğrultulu uzanan sahil şeridinde ise kumluk alanlar ve kum tepeleri gözlemlenmektedir. Akarsuların Akdeniz'e döküldüğü noktalarda ise çok sayıda çay ağzı bulunmaktadır. Bu çay ağzlarından biri de Aktaş Balıkçı Barınağı olarak adlandırılan ve günümüzde aktif olarak kullanılan modern cothon³ tipi bir limandır. Ayrıca bu limana ismini veren Aktaşlar Mevkii'nde çok sayıda yalıtışı bulunmaktadır (**Lev. 1b**). Yalıtışları deniz içerisinde gemiler için tehlike yaratabilecek çok sayıda kayalık topuk oluşturmaktadır. Bahsi geçen bölgenin dip yapısı ise kumluktur. Kumlar, dalgaların etkisiyle açıktan kıyıya doğru, akıntıların etkisiyle ise kıyıdan açığa doğru hareket etmektedir. Bu durum dip yapısının kumluk olmasına sebep olmaktadır (Öniz ve Karademir, 2016: 264). Balıkçı barınağı da dahil olmak üzere barınağın doğu ve batı istikametinde yer alan alüvyonal birikim ile oluşmuş kumluk alanlarda karaların içine doğru görece sığ girintiler oluşturmaktadır. Ovanın iç kısımlarından başlayarak sahile kadar birçok alanda yürütülen tarım faaliyetleri, bölgedeki ormanların tahribatına yol açmış ancak I. ve III. derece sit alanları gibi bazı lokal bölgelerde çoğunlukla fundalıklardan oluşan sık ve yoğun bitki örtüsü bulunmaktadır.

Düzpüren Ören Yeri'ni de içine alan Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi (BÇK), Antalya İli, Serik ve Manavgat ilçelerine bağlı beş belde ve beş köyü kapsamaktadır (**Lev. 2a**). BÇK kuzey-güney yönlü yaklaşık 5 km, doğu-batı istikametinde ise yaklaşık 25 km ve

³ Suni bir şekilde karada kazılmış olan liman tipi.

toplamda 11.320 hektar alanı içine almaktadır. Serik'in güneyinde yer alan Karadayı Köyü'nün kuzeybatısında bulunan Yansıyusuflar tepesinden başlayarak kıyı şeridine paralel bir şekilde Evrenseki'ye kadar uzanır. Bu bölge genel olarak engebeli olsa da tarıma elverişli bir arazi yapısına sahiptir (Tezel vd., 2007: 2-6).

Düzpüren Ören Yeri ve çevresindeki muhtelif alanlar, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 10.12.2012 tarihinde 1206 sayılı karar ile sit alanı olarak belirlenmiş ve 27.03.2018 tarihinde yapılan toplantı sonucu 209 numaralı karar ile sitin son sınırları belirlenmiştir. Ancak bölgedeki 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının mevcut sınırları, bölgede yürütülen tarım, ticaret, ikamet ve turizm faaliyetleri sebepleriyle ihlal edilmektedir. Tarım faaliyeti yürütülen tarlalarda üzeri yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış ve tahrip edildiği için arkeolojik mahiyeti anlaşılamayan bazı yapı kalıntılarının tespit edilmiş olması bu iddiayı kanıtlar niteliktedir (**Lev. 2b**). Bölgede bulunan maddi kültür varlıklarının korunabilmesi için sit sınırlarının ve derecelerinin yenilenmesi büyük bir önem taşımaktadır.

1.2 Pamphylia Bölgesi Sınırları ve Tarihsel Kronolojisi

Pamphylia, Anadolu'nun Akdeniz'e bakan güney sahilleri ile Toros Dağları arasında kalan bölgeye verilen isimdir. Pamphylia'yı kuzey ve doğudan çevreleyen Toros Dağları ve güneyinde bulunan büyük bir körfez bölgenin doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Antik çağlarda Pamphylia'nın doğusunda Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia), kuzeyinde Pisidia ve batısında ise Lykia bölgeleri bulunmaktadır (**Lev. 3a**). Pamphylia'nın doğu-batı sınırları ise çok net değildir ve tarihsel süreç içerisinde siyasal konjonktüre bağlı olarak değişime uğramıştır. Bölge sınırları birçok antik yazar tarafından farklı şekillerde anlatılmıştır. Yaygın görüş Strabon'un (çev. 2000: 249) da aktardığı üzere bölgenin batı sınırını Olbia kentinin oluşturduğu yönündedir. Plinius ve Mela (çev. 1998: 57) ise bu sınırı daha batıda yer alan ve genellikle bir Likya kenti olarak tanımlanan Phaselis'e kadar uzatmıştır. Bölgenin doğu sınırı ise genellikle Korakesion (Alanya) olarak kabul görmektedir. Plinius ve Ptolemaios, gibi bazı antik yazarlar da bu sınırı Side ve Melas Nehri (Manavgat) olarak belirtmişlerdir. Syedra konumu sebebiyle bazı antik kaynaklarda Pamphylia Bölgesi'nde gösterilmiş olsa da daha çok Dağlık Kilikia Bölgesi'ne özgü yerleşim modeli ve kültürel özellikleri göstermektedir (Ptolemaios, çev. 1932: 116; Byzantii, 1849: 589; Byzantinus, 1893: 679; Gerçeker, 2020: 104). Antik dönemlerden beri süregelen bu kesin coğrafi sınır tanımlamaları şehirler ve onların teritoryumları üzerinden yapıldığı için araziye tanımlamak için verimli bir yol değildir. Çünkü bu şehirlerin Pamphylia'ya tahsis edilip edilmeyeceği bölgede değişen siyasi olaylara bağlı olmaktadır. Buna bağlı olarak da Phaselis gibi kentler bazen Pamphylia sınırlarında

bazen de Lykia sınırlarında sayılmıştır (Grainger, 2009: 1). Bosch'a göre ise Pamphylia kronolojisi genel hatları ile şu şekildedir;

“Prehistorik Devirler (MÖ?-1800): Hititler Devri (MÖ 1800-1200): Lydialılar Devri (MÖ 560-546): Persler Devri (MÖ 546-334): Makedonyalılar Devri (MÖ 334-301): Ptolemaioslar Devri (MÖ 301- 218): Seleukoslar Devri (MÖ 218-189): Bergamalılar Devri (MÖ 188-133): Roma Eyaleti Kilikya Devri (MÖ 102-36): Amyntas Devri (MÖ 36-25): Roma İmparatorluk Devri (MÖ 25-MS. 284)" (Bosch, 1957: 14).

1.2.1 Büyük İskender'in Pamphylia Fethi

3. Aleksandros'un (Büyük İskender) Yunanistan'dan başlayarak daha sonraları Kuzeybatı Hindistan'a kadar yapacağı fetihlerden birisi de Pamphylia Bölgesi üzerine olmuştur. Pamphylia'nın önemli kentlerinden Phaselis, Perge ve Side direnmeden teslim olmuştur (Pekman, 1989: 17-19). Aspendos elçileri ise İskender'e kentte herhangi bir garnizon bırakmazsa egemenliğini kabul edeceklerini iletmişlerdir. İskender, askerleri arasında dağıtılması için 50 talanton para ve Pers hükümdarına verilmek üzere eğitilmiş atların kendisine verilmesi karşılığında bu teklifi kabul etmiştir. İskender, Side'ye bir garnizon bırakmış ve bunun akabinde Sillyon'a doğru harekete geçmeye hazırlanmıştır. Ancak tam bu sırada Aspendos'un daha önce üzerinde mutabık olunan anlaşma şartlarına uymayacağını öğrenen İskender hemen Aspendos'u fethetmek amacı ile kuşatmıştır. Kuşatmaya daha fazla direnemeyeceğini anlayan Aspendoslular elçilerini göndererek eski anlaşma şartlarını yerine getireceklerini ve bunun karşılığında affedilmelerini talep etmişlerdir. Ancak Büyük İskender eski anlaşma şartlarından çok daha ağır bir anlaşmayı Aspendoslulara kabul ettirmiştir⁴ (Tekin, 2008: 124-126).

Büyük İskender, Pisidia bölgesini de ele geçirdikten sonra Pisidia, Lykia ve Pamphylia bölgelerini bir çeşit satraplık altında birleştirmiştir (Lauffer, 2004: 73). Büyük İskender'in fetihleri tamamlandığı zaman devletin sınırları Yunanistan'dan Hindistan'a kadar yaklaşık 5 milyon km²'ye ulaşmıştır (Arslantaş ve Yılmaz, 2017: 361) (**Lev. 3b**). Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında sebebi tam olarak bilinmeyen ani ölümü, imparatorluk genelinde oluşan yönetim boşluğu ve siyasi karışıklıklar, İskender'in kurmuş olduğu Helen İmparatorluğu'nu iktidar savaşlarının yaşandığı Diadokhlar dönemine sürüklemiştir. İskender'in halefleri olan

⁴Önceden söz verilen atlar ile 100 talanton para verilecek, şehrin önemli insanları rehin alınacak, Aspendos İskender tarafından atanan bir satrap tarafından yönetilecek, Makedonya'ya yıllık vergi ödeyecek ve işgal ettikleri topraklar da sahiplerine geri verilecekti.

generalleri arasında yaşanan bu iktidar mücadelesi sonucunda İskender'in ölümünden sonra Helen İmparatorluğu, Ptolemaios, Seleukos, Antigonos ve Lysimakhos idaresinde olacak şekilde farklı devletler oluşturularak parçalanmıştır (Tekin, 2008: 142) (**Lev. 4a**).

1.2.2 Antigonoslar

İskender'in ölümünden sonraki süreçte ilk etapta Pamphylia bölgesindeki en baskın siyasi otorite Antigonos Krallığı'dır. Devletin ilk hükümdarı olan Antigonos Monophthalmos, krallığın ilk senelerinde tahtın varisleri ile olan siyasi mücadeleleri ve İskender'in ardıllarının egemenlik savaşlarının yarattığı gerilim atmosferinde krallığını yönetmiştir. Antigonos krallığının Pamphylia bölgesi üzerindeki etkinliği yönetimin ilk yirmi senelik kısmında pek net değildir ancak daha önce İskender tarafından Büyük Phrygia adı altında birleştirilen Pamphylia ve Lykia bölgelerinin kontrolünün Antigonos krallığına verildiği düşünülmektedir (İznik, 2014: 16). İlerleyen tarihsel süreçte Lysimakhos, Seleukos ve Ptolemaios'un Antigonos'a karşı oluşturmuş oldukları koalisyon, Ipsos Savaşı'nın zaferle neticelenmesi ile birlikte bu süreç Antigonos Krallığı'nın topraklarının diadokhlar arasında paylaşılmasıyla sonuçlanmıştır (Tekin, 2008: 138-142; Diakov ve Kovalev, 1987: 544-545).

1.2.3 Ptolemaioslar

MÖ 305 yılında kurulan Ptolemaios devletinin kurucu hükümdarı olan 1. Ptolemaios, Büyük İskender'in önemli generallerinden birisidir. 1. Ptolemaios siyasal egemenliğini, Antik Mısır'ın eski firavunlar dönemlerinden süregelen devlet geleneklerinin üzerine kendisine ait ekonomik reformlarla harmanlayarak merkeziyetçi bir devlet üzerine inşa etmiştir (İplikçioğlu, 1997: 20-388). Tıpkı Antik Mısır firavunlarında olduğu gibi devlet organizasyonunun hiyerarşik açıdan zirvesinde kral yer almaktadır. Devletin bütün kamusal ve idari işlevleri kralın isteği ve arzusu doğrultusunda çıkarılan kanunlar çerçevesinde yerine getirilmiştir. Bunun yanı sıra kralın yanında asillerden oluşan devlet işlerinde deneyimli bir çeşit memur kadrosu bulunmaktadır. Kral ihtiyaç duyduğu takdirde devlet yönetimi hakkında bu deneyimli kişilerden tavsiyeler almaktadır. Yine de nihai karar merci kralın kendisidir. Kral bütün devletin üzerinde mutlak otorite sahibidir. Devlet, topraklar ve metaların tamamı hanedanın özel mülküdür. Devletin yüksek kademelerinde hizmet veren memurlar ve generaller devlet okullarında yetiştirilmiştir. Orduda yer alan askerler ise savaş zamanında savaşa katılır, barış zamanlarında ise kralın onlara tahsis ettiği mülklerin gelirleriyle hayatlarını sürdürmektedirler. Devlet organizasyonunda görev yapan kişiler özellikle Yunan ve Makedonyalılardan oluşturulmuştur. Bu durum yerli halkın alt bir sınıfa mensup olduğu

fikrini ve eski Mısır devlet geleneklerinin üzerine bir çeşit Helen üst kültürü inşa edilmek istendiğinin bir göstergesi olmalıdır.

Ptolemaiosların dış politikası, Ege bölgesinden başlayarak imparatorluk sınırlarını Doğu Akdeniz'de sağlamlaştırmak ve hem kara hem de deniz ticaretinde stratejik bir bölge olan Fenike ve Suriye'yi İmparatorluk sınırlarına katmak üzerine kurulmuştur. Hanedanlık, Erken Ptolemaioslar döneminde Mısır, Kyrene, Girit, Kykladlar, Kıbrıs, Lesbos, Samos, Samothrakhe, Fenike, Filistin ve Suriye'nin güneyine hükmetmiştir. 3. Ptolemaios Evergetes (246-221) Küçük Asya'yı fethetmeye çıkmış, Sardes ve Babil'i işgal ederek genişleme yanlısı saldırgan bir dış siyaset izlemiştir. Anadolu, Ege Denizi ve Suriye üzerindeki hak iddiaları, Ptolemaiosları Antigonoslar ve Seleukoslara karşı sürekli karşı karşıya getirmiştir. Küçük Asya'daki menfaatlerini 3. yy.'ın sonuna kadar korumayı başarmışlardır. 217 yılına gelindiğinde, 4. Ptolemaios'un orduları, Filistin'de Raphia civarında yapılan savaş sonucunda 3. Antiokhos Megas'ı (Büyük Antiokhos) mağlup etmiştir (Diakov ve Kovalev, 1987: 381-387).

Ancak MÖ 3. yy.'dan itibaren Mısır zayıflamış ve Helenistik dünyadaki üstünlüğünü kaybetmiştir. Sürekli yapılan savaşlar ülkeyi yıpratmış buna karşılık ezilen halkın artan muhalefetiyle karşılaşmıştır. Şiddetli sınıf mücadeleleri, sürekli halk ayaklanmalarına ve özellikle köylülerin kaçışına yol açmıştır. Ayrıca kanlı darbelere neden olan hanedan çatışmaları imparatorluğu derinden sarsmıştır. Toplumsal ve siyasi mücadelenin yoğunlaşması Mısır'daki istikrarı bozmuştur. En nihayetinde Ptolemaios devletinin son hükümdarı Kleopatra'nın Roma ile giriştiği Aktium savaşını kaybetmesi sonucunda Roma İskenderiye'yi topraklarına katmıştır ve Ptolemaios devletinin egemenliği MÖ 30 yılında son bulmuştur (Diakov ve Kovalev, 1987: 489).

1.2.4 Seleukoslar

Seleukos devleti aynı zamanda İskender'in generali olan 1. Seleukos tarafından MÖ 312 senesinde kurulmuştur. Hindistan'dan Akdeniz'e kadar uzanan önemli ticaret rotalarına sahip olan Seleukoslar bu kadar geniş bir coğrafyayı kontrol altında tutabilmek adına bir çeşit satraplık sistemi ile devleti yönetmişlerdir⁵ (Arslantaş ve Yılmaz, 2017: 367). Seleukosların devlet teşkilatlanması hakkında çok fazla veri olmamasıyla birlikte tıpkı Ptolemaios devletinde görüldüğü gibi, Doğu devlet gelenekleri üzerine inşa edilmiş Grek-Doğu sentezli bir karakterdedir. Seleukoslar, soylarının Grek tanrısı Apollon'dan geldiğini ve aynı zamanda

⁵ Devlet 25 kadar satraplığa bölünmüştü. Krallığa bağlı valilerin yönettiği bu eyaletler Pers tipi satraplıklardan daha küçüktür ve Hiparhialara (idari birim) bölünmüşlerdir (Arslantaş ve Yılmaz, 2017: 367).

Babil tanrısı Bel Marduk'un kudretine sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Bu durum, Seleukosların Grek-Doğu karakterine değinen en iyi örneklerden biridir. Merkezileşme Mısır'daki kadar güçlü değildir. Bunun sebebi muhtemelen devletin geniş topraklar üzerinde heterojen ulus, etnik köken ve coğrafya karışımından meydana gelmesidir. Bu heterojen yapıyı tek ülke altında bir bütün haline getirmek, yönetsel açıdan güçlükler yaratmıştır olmalıdır.

Toprakların ciddi bir kısmı tapınaklara, kentlere ve şahıslara verilmiştir ancak büyük bir çoğunluğu krala aittir. Sanayi ve ticaret alanında, hanedanlık tekellerine ek olarak özel işletmeler de bulunmaktadır. Kentlerin büyük bir çoğunluğu Grek tarzı özerklik ile yönetilmiştir. Bunun yanı sıra, tek bir askeri yapılanma ve yönetim sistemi kurarak imparatorluklarını güçlendirmeye çalışmışlardır (Diakov ve Kovalev, 1987: 489-490).

MÖ 301 yılında Seleukos ve Lysimakhos, Antigonos ve Demetrios'un orduları ile yapılan mücadeleyi kazanması ve savaş sırasında Antigonos'un öldürülmesi sonucunda Seleukos gücünü iyice artırmıştır. Anadolu, İndus ve Suriye üzerinde geniş bir coğrafyada hegemonyasını kuran Seleukos, daha sonraları Lysimakhos'un egemen olduğu bölgelerde onun kötü yönetiminden kaynaklanan problemleri çözmek amacı ile Korupedion'da yapılan savaşta Lysimakhos'u mağlup etmiş ve Karadeniz kıyıları hariç Anadolu'nun tamamını ele geçirmiştir. Lysimakhos'un yönetiminden halihazırda rahatsız olan Yunan Kentleri Seleukos'un yönetimini herhangi bir direniş göstermeden kabul etmişlerdir ve böylece Seleukoslar egemenliğini meşru kılarak gücünü iyice pekiştirmiştir (Tekin, 2008: 144). Seleukos İmparatorluğu en geniş sınırlarına, Küçük Asya, Hindistan, Suriye Filistin'e hükmeden 1. Seleukos Nikator (312-280) döneminde ulaşmıştır (**Lev. 4a**). Onun haleflerinden sonra imparatorlukta dağılmalar başlamıştır. 2. Antiokhos (261-247) Baktria ve Parthia'yı kaybetmiştir. 3. Antiokhos Megas ise (223- 187) gücünü kaybeden devleti büyük bir gayretle stabilize etmiştir (Diakov ve Kovalev, 1987: 389).

Yine bu tarihlerde Roma Akdeniz'de gücünü iyice artırmış ve Anadolu'yu da içine alarak Doğu'ya doğru genişleme politikasını başlatmıştır. MÖ 190 yılında Manisa yakınlarında gerçekleşen Magnesia savaşında Seleukos orduları ağır bir yenilgi almış ve Kilikia ve Kuzey Suriye topraklarına geri çekilmişlerdir. En nihayetinde MÖ 64 yılında Suriye'ye giren Pompeius Seleukos Kralı 13. Antiokhos'u tahttan indirerek Seleukos Krallığı'na son vermiş ve bölge Roma'nın bir eyaleti haline getirilmiştir (Tekin, 2008: 141).

1.2.5 Pamphylia’da Seleukos-Ptolemaios Mücadelesi

1. Ptolemaios başlangıçta sadece Mısır topraklarında egemenlik kurmuştur ancak sonraki süreçlerde topraklarını genişletmek amacı ile özellikle Anadolu’daki en büyük rakibi olan Seleukoslar ile birçok mücadeleye girmişlerdir. Ptolemaiosların Anadolu üzerindeki topraklarını genişletme politikası, Akdeniz ve Ege üzerinden geçerek Yunan dünyasına açılan deniz ve kara ticaretini kontrol altına almak ve Mısır’da bulunmayan ancak Anadolu’da bulunan kereste gibi önemli hammaddelere ulaşma amacıyla oluşturulmuştur (Tekin, 2008: 136). MÖ 4. yy sonlarından MÖ 3. yy’a uzanan mücadeleler sırasında Pamphylia’daki siyasi otorite sürekli bu iki güç arasında el değiştirmiştir. Pamphylia içerisinde yer alan kentler, aralarında yaşanan anlaşmazlıklar ve kendilerinden askeri ve ekonomik yönden çok daha güçlü olan Seleukos ve Ptolemaios krallıkları ile kendi menfaatleri dahilinde farklı ittifaklar yapmışlardır. Bunun en iyi örneği Side ve Aspendos kentleridir. Geçmişten süregelen bölgesel güç olma arzusu ve bunun yarattığı düşmanca rekabet, bu iki kentin farklı tarafları desteklemeleri ile sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda Side, Seleukos Krallığı ile Aspendos ise Ptolemaios Krallığı ile ittifak içerisine girmiştir. Ptolemaiosların Korakesion ve Phaselis’i fethiyle birlikte Pamphylia Bölgesi’ndeki hakimiyeti artmıştır. Bu sırada Side ve Seleukos ittifakı ise devam etmektedir. Seleukoslar, Ptolemaiosların bu egemenlik alanına karşılık MÖ 294 senesinde Seleukeia adında daha çok karakol mahiyeti taşıyan bir yerleşim kurmuştur (İznik, 2014: 17). Ptolemaios ile Seleukos Krallıkları’nın bölgedeki hakimiyet mücadelesi MÖ 282-272 yılları arasında 2. Ptolemaios Philadelphos’un kıyıdaki kontrolü ele geçirmesiyle iyiden iyiye Ptolemaios lehine geçmiştir. Ptolemaios bu dönemde bölgedeki baskın güç olsa da tüm şehirleri kontrol altına alamamıştır. 2. Ptolemaios Philadelphos’un ardından gelen 3. Ptolemaios Euergetes (MÖ 246-222) dönemine tarihlendirilen bir yazıt, kralın Pamphylia’yı egemenliği altına aldığını doğrulamaktadır⁶. Bu sırada Seleukos Krallığı da Pamphylia’da dahil olmak üzere kuzeye doğru kıyı boyundaki şehirlerde bulunan küçük krallıklara hükmetmek amacıyla seferlere çıkmıştır. Bunun sonucunda yaklaşık MÖ 222 yıllarında Pamphylia’nın büyük bir kısmı Seleukos Krallığı’nın denetimi altına alınmıştır (İznik, 2014: 17-18).

MÖ 223’de 3. Antiokhos Seleukos Krallığı’nın başına geçtikten sonra Anadolu’daki egemenliğini sağlamak amacı ile amcası Akhaios’u bölgeye göndermiştir. Akhaios başlarda vazifesini yerine getirmiştir ancak zamanla Seleukosların en büyük rakibi konumundaki

⁶OGIS no: 54. Yazıt şu şekildedir; “... Fırat’ın kıyısı, Kilikya ve Pamphylia ve İyonya ve (Çanakkale) Boğazların ve Trakya’daki bütün toprakların ve bu topraklardaki bütün güçlerin efendisi ve Hint fillerinin sahibi olduktan sonra ve çeşitli bölgelerdeki prensleri boyunduruk altına aldıktan sonra...”

Ptolemaios Krallığı ile yakınlaşmış ve 3. Antiokhos'a isyan ederek kendi krallığını ilan etmiştir. MÖ 218'de Akhaïos Pamphylia ve Psidia bölgesindeki bazı yerleşimleri ele geçirmiştir fakat onun krallığı, yaklaşık beş sene gibi çok kısa bir zaman diliminden sonra Sardes yakınlarında yapılan savaş sonucunda yıkılmıştır. MÖ 211'e gelindiğinde 3. Antiokhos'un Pamphylia'nın bütün kentlerine hükmettiği bilinmektedir. Akhaïos'a karşı 3. Antiokhos'a sadakatını gösteren Side, Seleukos krallığının Pamphylia bölgesindeki en yakın ilişkiler geliştirdiği ittifakı konumuna gelmiştir. Side bunun karşılığında MÖ 205 tarihinde gümüş tetradrahmi darp etmek gibi bir çok ayrıcalığa sahip olmuştur. Seleukoslar ile Side'nin bu yakın ilişkileri sonuçları MÖ 2. yy başlarında Side'nin, Seleukos ile Rhodos donanmaları arasında yapılan deniz savaşına katılması ile de görülebilmektedir (Karahan, 2018: 216-218; İznik, 2014: 13-24).

Bütün bu mücadelelerin ardından Roma Cumhuriyeti'nin Akdeniz'deki hegemonyası MÖ 2. yy'dan itibaren önemli ölçüde artmıştır. Anadolu'da Roma döneminini başlangıcı Bergama Krallığı'nın devleti veraset yolu ile Roma'ya bıraktığı MÖ 133 yılı olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten sonraki süreçlerde Roma İmparatorluğu için Barış Çağı anlamına gelen Pax Romana dönemine girilmiştir (Tekocak, 2006: 29). Daha sonraki yüzyıllar boyunca, Roma'nın fethettiği ve eyalet haline getirdiği bölgelerde ekonomik refah düzeyi artmış ve buna bağlı olarak da kent mimarisinde farklı yapı tiplerinin ortaya çıkmasıyla kendini göstermiştir (Erol, 2019: 10).

1.3 Düzpüren Ören Yeri'nin Araştırma Tarihi

2012 yılında Hakan Öñiz ve Murat Karademir tarafından Aktaş Mevkii'nde deniz içinde ve kıyısında tarama çalışmaları yapılmıştır (Öñiz ve Karademir, 2016: 266-267). Deniz kıyısına çok yakın bir noktada bulunan ve varlığı önceden keşfedilmiş yoğun seramik kalıntıları, seramik çöplüğü (bothros) olarak tanımlanmıştır. Araştırma sırasında herhangi bir seramik fırınına rastlanmamış olsa da yüksek olasılıkla fırın veya fırınların olması gerektiği belirtilmiştir. Çalışmada, balıkçı barınağının 25 m kuzeyinde taş duvar kalıntıları olduğu aktarılmıştır. Balıkçı barınağının çevresinde yapılan sualtı çalışmaları sırasında, akarsu ağzının doğu tarafında, tunç külçeler ve girişin 100 m güney-doğusunda bir batık tespit edilmiştir. Kıyıya yaklaşık 400 m uzaklıkta akarsuyun doğusunda yer alan, ekibin Roma Dönemi'ne tarihlendirdiği ve konumu itibari ile bir liman hamamı olduğu düşünülen bir yapı kalıntısı bulunmaktadır. Balıkçı barınağının batısında liman arama gayesi ile devam edilen sualtı çalışmalarında 1 m derinlikte taş sıraları tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler ışığında, büyük olasılıkla bu bölgede üretilen seramiklerin, yine bu bölgedeki bir liman

kompleksinden ihraç edildiği yönündedir. Araştırmaya Aktaşlar'ın batısında yer alan Perakende Köyü açıklarında devam edilmiş ve 7-11 m derinlikte küçük mağara tespit edilmiştir. Bu mağaranın yakınlarında ise duvar sıralarına ve fırına benzer yapı kalıntıları gözlemlenmiştir (**Lev. 4b-5b**).

Düzpüren Ören Yeri ve çevresi ile ilgili bir başka çalışma da Veli Köse tarafından 2017 yılında yayınlanmıştır (Köse, 2017: 184-185). Düzpüren Ören Yeri'nin yaklaşık 4 km batısında⁷ neredeyse tamamen bitki altında kalmış bir yerleşimin içindeki hypocaust sistemi gözle görülebilen muhtemel büyük bir Roma hamamının korunmuş halde olduğunu aktarmıştır. Veli Köse tarafından harita üzerinden işaretlenmiş olan bölgede tarafımızca yapılan araştırmalar sonucunda ise herhangi bir hamam yapısına rastlanmamıştır. Bu yerleşimin 4 km doğusunda konumlanmış bir alanda ise daha önce Pednellisos teritoryumunda da görülen 'Geç Roma D' (Kırmızı Astarlı Kıbrıs Seramiği) örneklerine rastladığı yoğun bir seramik çöplüğünden bahsetmektedir. Her ne kadar bu bölgeyi Düzpüren Örenyeri olarak tanımlamasa da aktardığı coğrafi tanımlamalar bölge ile uyuşmakta ve bahsi geçen bölgenin Düzpüren Ören Yeri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca belirttiği seramik yığınının içinde cüruf ve amorf malzemeler olduğu için bu bölgenin bir üretim yeri olması gerektiğini de vurgulanmıştır (**Lev. 5c-6a**).

⁷Bahsi geçen bölgenin Düzpüren Ören Yeri'nin teritoryumunda olup olmadığı bilinmemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

LİMANLAR

Limanlar, gemilerin denizin yıkıcı etkilerinden korunduğu bir sığınaktır (Graauw, 2019: 7). Sığınak olarak kullanılmasının yanı sıra kara ve deniz trafiğinin kesiştiği, kentlerin dışarıya açılan kapıları olarak özel bir öneme sahip olmuştur. Ama aynı zamanda limanlar, her kesimden ve uluslararası insan topluluklarının bir araya gelerek çalışma, geçiş, ticaret gibi faaliyetleri yürüttüğü bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Koçak, 2015: 283).

Yaygın görüş ilk liman yapılarının Tunç Çağı sonrasında ortaya çıktığı yönündedir. (Shaw vd., 1972: 89) Nehirlerin denizlere göre daha güvenli, daha az bilinmezlikle dolu olması ve su taşımacılığının ilk kez nehir ve akarsularda yapılması gibi sebeplerle ilk liman yapılarının nehir kıyılarına yapıldığı düşünülmektedir. İndus nehri yakınındaki Lothal (Ceyhan, 2019: 7) ve Sümer'in Ur (Alexander ve Violet, 2015: 1) kentlerinde tespit edilen liman yapıları da bu görüşü desteklemektedir. Bronz çağıının sonlarında ise kullanılan liman yapıları doğal kayanın işlenmesi ile oluşturulmaya başlamıştır (Aslan, 2009: 37). MÖ 1. bin yıla gelindiğinde ise Fenikeliler su baskınlarını önlemek amacıyla dalga kıranlar inşa ederek günümüzde bilinen anlamdaki limanların temelini atmışlardır (Graauw, 2022: 3; Aslan, 2009: 37). İlerleyen çağlarda inşaat teknolojisindeki gelişmeler neticesinde limanların boyutları ve kullanım oranı gelişmiştir. Helenistik ve Roma dönemlerinde ise deniz feneri (pharos) gibi yapılar da mendireğin iç tarafına inşa edilmeye başlamıştır. Limanların gelişim evrelerinde bir takım fonksiyonel ve yapısal farklar ortaya çıkmıştır. Bu farklar doğrultusunda limanları şu şekilde gruplandırmak mümkündür; (Aslan, 2009: 37).

1. Bulundukları Yere Göre Limanlar

1.1. Nehir Limanları

2.1. Deniz Limanları

2.1.1. Doğal Limanlar

2.1.2. Yapay Limanlar

2. Fonksiyonlarına Göre Limanlar

2.1. Askeri Limanlar

2.2. Ticari Limanlar

Doğal limanlar, coğrafi şartların elverdiği gemiler için korunaklı olan hali hazırda sığ koylarda inşa edilmişlerdir. Arazi şartlarındaki farklılıklar sebebi ile herhangi bir standart

biçime sahip değillerdir. Korunaklı olan koyun giriş kısmı mendirek inşa edilerek daraltılır ve bu sayede dalgaların liman havzasına girişini kısıtlanmaktadır (Aslan, 2009: 37). Phaselis güney limanı, doğal limanlara örnek gösterilebilir (Orhan vd., 2018: 4) (**Lev. 6b**). Bu dalgakıranlar denizin 10-15 m derinliğine kadar büyük kayalarla doldurularak yapılan bir tür set oluşturmaktadır. Mendireğin dış yüzüne bakan ve su hattı ile aynı seviyede olan dolgu, güçlü blok parçalar ile bu parçalar arasında boşluk bırakılarak yapılmalıdır. Bu nedenle, güçlü dalgaların enerjilerini emme yeteneğine sahiptir (Bilgi, 2006: 33-34). Yapay limanlar ise kıyı şeridinin düz olduğu ve doğal koyların bulunmadığı alanlarda inşa edilmişlerdir. Yapay Deniz limanları ile yapay nehir limanlarını ayıran fark, deniz limanlarında bir liman havzası kazmak yerine çoğunlukla mendireklerin suyun içine doğru uzatılarak inşa edilmeleridir. Doğal limanlara kıyasla yüksek maliyetli ve inşası zor yapılardır (Aslan, 2009: 37). Kartaca limanı yapay limanlara örnek olarak gösterilebilir (Hurst, 2010: 53-55) (**Lev. 7a**).

Limanlar gemilerin demirleyebileceği korunaklı bir alan yaratmanın yanı sıra rota belirlemekte de çok önemli bir rol oynamışlardır. Bunun sebebi özellikle antik çağ gemilerinin büyük ve dayanıklı yapılmasına teknolojik imkanlar el vermediği için uzun süreli yolculuklar yapılamamasıdır (Aslan, 2011: 19). Bu nedenle gemilerin kıyıya çekilip denizcilere sığınaklara girme imkânı sunması, ticari metaların takasının yapılması, gıda ve suyun tedarik edilmesi gibi konularda limanlar hayati bir rol oynamaktadır (Raban, 1991: 130). Tüm bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla kıyı boyunca birçok liman inşa edilmiştir.

2.1 Limanlara Alternatif Yöntemler

Rankov (2012: 243) kızağın doğru eğime sahip olması ve yeterince gres ile yağlanması koşuluyla 140 kişilik bir ekiple kızak üzerinde elli tonluk bir tririme çekmenin mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Ancak zorunlu durumlar hariç kadırgaların karaya oturduğunu görmenin zor olduğunu da eklemiştir. Kumsaldaki sürtünmenin greslenmiş kızaktan çok daha fazla olması bu durumu mantıklı kılmaktadır. Ayrıca sahil eğiminin kumsalın tane boyutuna bağlı olduğu bilinmektedir (Komar, 1998). Büyük deltalarda bulunan ince kumlar, gemileri karadan uzak tutan düz bir eğim verir. Bunun tersine çakıl taşlı bir plaj, iniş gemileri için tehlikeli olan dik bir eğime sahiptir. Bu sebeple, gemi boyutlarının ve ağırlıklarının zamanla artması ile kıyıya yanaşmak pratikliğini kaybetmiş ve güvenli demirleme yerlerine ihtiyaç duyulmuş olmalıdır (Graauw, 2022: 186). Buna karşılık Greg Votruba (2017: 7-29) ise, ticari gemilerin genellikle kıyıya vurmadıklarını savunmuş ve en geç Klasik dönemden itibaren, genel uygulamanın demir atarak su üstünde kalmak olduğunu

savunmuştur. Tunus Sousse'de bulunan bir mozaik⁸ sahil ile gemi arasına giren işçilerin yaptığı, sahilde yükleme/boşaltma uygulamasına bir örnektir (Graauw, 2022: 186) (**Lev. 7b**).

Düzpüren Ören Yeri'nde büyük bir limanın varlığına alternatif olarak bu uygulamalar düşünülebilir. Ancak örneklerine çok nadir rastlanan düzeyde yoğun seramik bulunan Düzpüren'de, üretim fazlasının ticari gayeler ile üretilmiş olması çok yüksek olasılıktır. Bu denli yoğun ihracatın bulunduğu bir yerleşimde en azından bir adet liman bulunması muhtemel gözükmemektedir.

2.2 Doğu Pamphylia Bölgesi'ndeki Limanlar

Eurymedon (Köprüçay) bu bölgedeki denize dökülen altı akarsu arasında en büyük olanıdır. Akarsunun ağız kısmı Aspendos Antik Kenti'ne su yolu ile yaklaşık 13 km uzaklıktadır. Antik kaynaklar, Aspendos'un Eurymedon'un kenarında bir nehir limanına sahip olduğundan, gemilerin nehir üzerinden Aspendos'a erişebildiğinden ve Aspendos'un bir nehir köprüsü ile kıyı trafiğini kontrol ettiğinden bahsetmektedir. Bu köprü'nün, günümüzde bölgede bulunan Roma Dönemi köprüsü⁹ olması olasıdır (Köse, 2017: 180-181). Bunun yanı sıra Aspendos'un deniz limanı henüz tespit edilememiştir. Bunun en önemli nedeni Köprüçay'ın günde ortalama 7-74.000 ton sediment taşıması olasıdır (EİEİ, 1993). Akarsu tarafından taşınan alüvyonların çay ağzını doldurması Aspendos'un olası deniz limanının tespitini zorlaştırmaktadır. Bu durum Antik Dönem'de de gemilerin çay ağzına yanaşmasını güç hale getirmiş olabilir. Bu ihtimal göz önüne alındığında ise Aspendos'un deniz limanının çay ağzına yakın noktalarda da aranması gerekmektedir (Köse, 2017: 184) (**Lev. 8a**).

Eurymedon Irmağı ağzında, içinde ve civarında MÖ 5. yy. civarında¹⁰ Pers ve Atina donanmaları arasında bir savaş yaşandığı bazı antik kaynaklar tarafından aktarılmaktadır (Arslan, 2008: 49-62; Plutarkhos, çev. 2009: 120-121). Ancak bölgede yapılan çalışmalar sonucunda denizde ve karada yaşandığı varsayılan savaşa dair bir kanıt bulunamamıştır (Öniz ve Karademir, 2016: 264).

Kestros Çayı'nın (Aksu Çayı) Akdeniz'e dökülen ağız kısmı Perge Antik Kenti'ne yaklaşık 13.300 metre uzaklıktadır. Mela'nın gemi ile gezinmesi kolay diye nitelendirdiği Kestros, aynı zamanda bu bölgedeki iyi bir taşıma noktasıdır (Köse, 2017: 181; Mela I. 78-79;

⁸ İlgili mozaik; karaya oturmuş, pruvası deniz yatağında dinlenen ve kış tarafı hala yüzer durumda olan bir gemiyi göstermektedir. Bu, gelgit olmayan yerlerde bir geminin takılmadan gidebileceği sahile en yakın yerdir

⁹ Koordinatlar: 36,9328725°- 31,1726346°

¹⁰Bazı kaynaklarda M.Ö. 411, bazı kaynaklarda ise M.Ö. 468 tarihlerinde yaşandığı aktarılmıştır (Öniz ve Karademir, 2016: 264).

Campbell 2012: 320-321). Kestros yakınındaki şehirler Perge, Pednelissos, Melli, Cremna, Sandalion, Kapılıtaş/Kapıkaya ve Sagalassos olarak sayılabilir (Köse, 2017: 181). Bölgedeki geniş su alanlarının varlığı, seramik üretimi için gereken suyun yanı sıra üretilen metallerin Kestros üzerinden Perge'ye ve en nihayetinde Akdeniz'den çeşitli bölgelere taşınması için gerekli transferi sağlayan bir çeşit liman bölgesi olarak düşünülebilir (Vandeput vd., 2012: 93). Bu düşünce Kestros içlerinde ve-veya nehrin ağız kısmında antik liman yapılarının var olabileceği olasılığını ortaya çıkarmaktadır. 2008 yılında yayınlanan jeoarkeolojik bir çalışma da bu düşüncüyü desteklemektedir (Brückner vd., 2008: 176). Ancak söz konusu nehir limanının varlığı arkeolojik somut verilerle desteklenip kesin olarak kanıtlanamamıştır (**Lev. 8b**).

Side Limanı Antik Dönem'de Pamphylia'nın en önemli limanıdır (Alanyalı, 2011: 75). Kent, Akdeniz'e doğru çıkıntı yapan bir yarımada formundadır. Yarımada, batı-güneybatı yönünde yaklaşık 800 m uzunluğunda, 300-400 m genişliğindedir ve şehir konglomera tipi kayalar üstünde denizden yaklaşık 15 m yüksekliktedir (Nollé, 1993: 6). Kentin güneyinde yer alan koy, liman olarak kullanılmıştır (Mansel, 1967: 24). Side limanı, Düzpüren Ören Yeri ile benzer topografik özelliklere sahiptir. Ancak en önemli fark Side limanının Düzpüren'e kıyasla çok daha keskin bir burunun bulunduğu doğal liman formunda bir çıkıntı üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Yine de Düzpüren'de bulunan sığ girintiler de gemiler için güvenli demirleme noktaları sağlamaya elverişli gözükmemektedir (Atvur ve Atvur, 1984). Side Limanı'nın Antik dönemde kullanılan büyük bir bölümünün kumullar altında kaldığı bilinmektedir. Her iki bölgede de deniz dibi ve sahil kumullarla kaplıdır. Söz konusu kumulların benzer etkiler altında oluştuğu düşünülünce bu durum, Düzpüren Ören Yeri'ndeki limanın aynı doğal etkiler altında kumullar altında kalmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Eskiçağ ticaret ve taşımacılığının yüksek oranda denizden sağlanması ve kentin Doğu Akdeniz deniz ticareti güzergâhları üzerinde konumlanması, şehrin gelişimine ve zenginleşmesine önemli katkı sağlamıştır (Braudel, 2007: 235-236; Mansel, 1978: 2; Wachsmann, 1998: 297; Erdem, 2002: 111). Ticaret açısından etkin bir limana sahip olan Side, Antik Dönem'de Pamphylia Bölgesi'nin önemli şehirlerinden birisi olmuştur (İznik, 2014: 12). Stratejik bir liman kenti olan Side'nin, en büyük gelişim süreci Helenistik Dönem'de başlamıştır. Bu dönemde şehrin sikke darp etmesi ve etkileyici mimari eserler vermeye başlaması bu gelişim sürecinin birer kanıtıdır (İznik, 2021: 24). Sidelilerin; Büyük İskender, Ptolemaios ve 3. Antiokhos gibi bölgeye hükmetmek isteyen güçlere karşı başarılı bir diplomasi yürütmesi sayesinde Helenistik Dönem'in yönetsel açıdan istikrarsız

süreçlerinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir (İznic, 2014: 14-24). MÖ 190 yılında Roma Cumhuriyeti'nin, Side'nin en büyük ittifakı Seleukosları Anadolu'da yenmesiyle birlikte birkaç sene belirsizlik hâkim olsa da 3. Antiokhos'un MÖ 187 yılında ölümünün ardından Sideliler, Roma saflarına geçmişlerdir (Bean, 1999: 10-11; İznic, 2021: 24-26). Side bu tarihten itibaren stratejik limanı sayesinde Roma'nın Doğu Akdeniz'deki bir üssü olarak kullanılmıştır (İznic, 2021: 31) (**Lev. 9a**).

2.3 Düzpüren Ören Yeri'nin Antik Limanı

Vitruvius tarafından yazılmış, antik kaynaklar arasında korunmuş en önemli mimarlık ve mühendislik kitabı olan Mimarlık Üzerine isimli kitabında¹¹ limanlar hakkındaki bilgilerini şu şekilde aktarmaktadır: *"Konumlarında kavis yapan veya içe dönük çıkıntı veya burunlar gibi doğal avantajlar varsa, bu limanlar kuşkusuz çok elverişlidir. Bunların etrafında revaklar veya tersaneler inşa edilmeli veya revaklardan iş merkezlerine geçitler yapılmalı, her iki tarafta, makine yardımı ile zincirlerin gerilebileceği kuleler dikilmelidir"*. Ancak gemilerin fırtınalardan korunmasına dezavantaj oluşturan coğrafi şartlarda ise: *"Yakınlarda bir nehir yoksa fakat bir tarafta dış liman yapılması olanaklıysa karşı taraftan duvar veya setlerle ilerleyerek kapalı bir liman oluşturunuz"* (çev. 2005: 121) demektedir. Buna ek olarak William Murray (1987: 139-167) Aristoteles ve Theoprastos tarafından aktarılan antik rüzgarları modern rüzgar verileriyle karşılaştırmış ve aralarında bir uyum gözlemlemiştir. Dalgalar rüzgarlar tarafından üretildiğinden genellikle eski dalga ikliminin şimdikine benzer olduğunu düşünülmektedir. Akdeniz'de hâkim rüzgarların kuzeybatı'dan estiği bilinmektedir. Mendirekler ise bu dalgaları absorbe etmek amacı ile yapılan yapılardır. Bu çalışmaya dayanarak mendireklerin olası konumlarını varsayımsal bir şekilde tahmin etmek mümkün olabilmektedir.

Bir çok bölgede eski ahşap iskeleler inşa edilmiş, ancak çok az kalıntı bulunabilmiştir. Dünya'nın her yerinde birçok modern ahşap, beton veya çelik kazıklı iskeleler bulunmaktadır. İskeleler, gelgit bölgelerinde veya sığ bölgelerdeki sahillerin yakınlarında, gemilerin yükleme/boşaltma faaliyetleri için ideal su derinliğine ulaşmak amacıyla kullanılmaktadır. Gelgit haliçlerinde, bazı balıkçı teknelerinin gelgitin herhangi bir anında yanaşması gerekir ve demirleme için yüksek dikey direklere sahip basit kazıklı ahşap iskeleler kullanılarak büyük

¹¹ 5. kitap, 12. Bölüm.

bir dikey hareket beklenir. Bu tür kazıklı dalgakıranlar birkaç bin yıldır kullanılmaktadır (Graauw, 2022: 5). İstanbul Yenikapı'daki son arkeolojik kazılarda, üç sıra kazıklı büyük bir ahşap iskele ortaya çıkartılmıştır (Kızıltan, 2014: 21) (**Lev. 9b**). Marsilya'da Dolia rıhtımında (Hesnard, 1994: 195-217) ve Bordeaux'da da (Gerber, 2005: 83-93) üç sıra büyük kazık içeren benzer ahşap iskeleler bulunmuştur. Bu tür büyük limanların dışında, Düzpüren Ören Yeri'nde ve diğer birçok yerde de küçük ahşap iskeleler inşa edilmiş olmalıdır. Ancak ahşap malzemeler çürümeye daha elverişli oldukları için bu mendirek ve rıhtımları tespit edebilmek çok zordur.

Antik kaynaklar ve Düzpüren Ören Yeri'ndeki arazi koşulları da göz önüne alınarak yapılan saha araştırmaları sonucunda doğal liman olabilecek bölgeler belirlenmiştir. Belirlenen bu alanlarda aletli ve aletsiz dalışlar yapılarak Düzpüren Örenyeri'nin antik deniz limanı/limanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Drone görüntüleri ile de desteklenen çalışmalar sonucunda liman yapısı hakkında net veriler elde edilememiştir. Bölgeden denize dökülen akarsuların taşıdığı alüvyonlardan kaynaklanan dolgu nedeniyle kıyı çizgisi değişmiş olmalıdır. Çekilen kıyı çizgisi ve denizin kumluk dip yapısı olası liman yapısının tespitini güçleştirmektedir (**Lev. 10a**). Bu sebeplerden dolayı net verilere ulaşabilmek için su altı kazısı yapılması gerekmektedir.

Balıkçı barınağının ağız kısmı ve çevresinde yoğun olarak bulunan yalıtışlarının bazılarında iskele babası olarak kullanım görmüş olabilecek formda aşınmalar meydana geldiği görülmektedir. Fakat kıyının sığ bir deniz seviyesine ve yoğun kayalık alanlara sahip olması deniz taşıtlarının kıyıya yanaşmasına elverişli bir ortam sağlamadığı için yalıtışlarındaki aşınmaların ilk bakışta doğal yollardan kaynaklandığı düşünülmüştür. Ancak aynı bölgede yer alan bir kayanın üzerinde kare şeklinde bir oyma tespit edilmiştir (**Lev. 10b**). Tespit edilen bu oyma yakından incelendiğinde doğal sebeplerden kaynaklanmadığı anlaşılmaktadır. Oymanın işlevi hakkındaki ilk izlenimler bu oymanın şehrin olası antik limanının konumunu ışık kaynağı yaratılarak belirtmek amaçlı kullanıldığı yönündedir. Bu bulgu Aktaşlar mevkiindeki tespit edilmiş çok sayıda yalıtışının en azından bir kısmının iskele babası olarak kullanılmış olabileceği fikrinin üzerinde durulması gerektiğini göstermektedir (**Lev. 11a-11b**).

Kıyıda yer alan ve denizin çekilmesi ile yüzeye çıkmış bazı yalıtışlarında, taşlarla bütünleşmiş halde bulunan yoğun seramik kalıntıları tespit edilmiştir (**Lev. 12a**). Bu seramik parçaları bölgede halihazırda varlığı bilinen batıkların kargolarının dalgalar vasıtasıyla sürüklenmesi sonucunda taşınmış olabilir. Özellikle balıkçı barınağının batısında bulunan bölgede yer alan kum tepelerinin altında çok yoğun seramik yığınları karşımıza çıkmaktadır.

Bu seramiklerin denize olan mesafesi yaklaşık 50 m'dir. Daha önce yapılan araştırmalarda (Köse, 2017: 184; Öñiz ve Karademir, 2016: 266-267) seramik çöplüğü (bothros) olarak tanımlanan alanın denize olan yakınlığı da göz önüne alındığında, bölgeden ihraç edilmeye hazır bir şekilde bulunan seramiklerin depolandığı bir alan olması da olasıdır (**Lev. 12b**). Bu olasılık üzerinden yapılan araştırmalar sonucunda, kum tepelerinin yaklaşık 50 m kuzeyinde yer alan yapı kalıntıları tespit edilmiştir (**Lev. 13a**). Yoğun bitki örtüsü altında kalmış olan bu yıkıntıların işlevleri hakkında yorum yapılamamaktadır. Ayrıca kum tepelerine paralel sahil şeridi topografik açıdan doğal liman olarak kullanım için elverişli şartlar sağlamaktadır. Ancak kum tepelerinin altında yer alan yoğun seramik kalıntılarının aralarında çok az sayıda üretim hatalı/amorf seramikler de bulunmaktadır. Bu durum bahsi geçen bölgenin bothros olduğunu kanıtlamadığı gibi depo olarak kullanım gören bir alan olduğunu da net bir şekilde kanıtlamamaktadır. Ancak bahsi geçen yapı kalıntılarının granarium/depo benzeri bir işleve sahip olması durumunda liman arama çalışmaları bahsi geçen bölgede yoğunlaştırılmalıdır. Ayrıca kıyı şeridinde kurulan antik kentlerin çoğunlukla birden fazla deniz limanına sahip olduğu da bilinmektedir (Koçak, 2015: 277). Bu denli yoğun seramik ihracının olduğu bir yerleşimde birden fazla liman kompleksi bulunması da ihtimal dahilindedir.

Herhangi bir seramik fırınına rastlanmamış olsa da üretim atığı¹² seramiklerin yoğunluğu, Çanakkale civarında tespit edilen seramiklerin yine bu bölgede üretilmiş olduğuna dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. İç kısımlarda üretilen artı ürünler, ihraç edilme amacıyla su yolu ile deniz limanına taşınmış olabilir. Nehirlerin, bu ve benzeri amaçlarla kullanıldığı ise bilinen bir gerçektir (Florioti, 2012: 151-152; Köroğlu, 2013: 49-50; İplikçioğlu, 1990: 62).

Düzpüren Ören Yeri'nin nehir limanını tespit etme gayesiyle yürütölen çalışmalar sonucunda Çanakkale'nin güney eteklerinde yer alan kesme taş blokları tespit edilmiştir (**Lev. 13b**). Yapının büyük bir kısmı dolgu toprak altında bulunmaktadır. Peri Nehri'nin yaklaşık 10 m batısında konumlanan bu yapı kalıntısının; hamama, nehre, yoğun seramik yığınları ve üretim atıklarına olan yakınlığı göz önüne alındığında nehir limanı olabileceği düşünülmüştür. Eğer bu durum doğru ise nehirle arasında olan kot farkı baz alındığında iskeleler ve-veya rıhtım vasıtasıyla nehir ile ilişki kurulmuş olabilir. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular ile liman formunda bir yapının varlığından kesin olarak söz edilememektedir.

2.4 Düzpüren Ören Yeri'nin Doğu Akdeniz Deniz Ticareti ile İlişkisi

¹²Bozuk, yanık, fırınlama hatalı vb.

Deniz ticareti ilk olarak Doğu Akdeniz bölgesinde gelişmeye başlamış ve bütün Akdeniz'e yayılarak kurulan koloniler vasıtasıyla gelişimine devam etmiştir (Tufanoğlu, 2017: 26) (**Lev. 14a-14b**). Dolayısıyla Doğu ile Batı arasındaki ticaretin yapısı ve rotaları Doğu Akdeniz bölgesinde şekillenmiş ve bölge bu ticarete önemli bir rol oynamıştır (Braudel, 2007: 235-236; Baysoy, 2015: 13). Deniz yolunun kara yoluna göre daha ucuz, daha güvenli ve daha kısa olması nedeniyle özellikle gıda ürünlerinin ticareti deniz üzerinden yapılmaktaydı (Brown, 2000: 8; Baskıcı, 2009: 90). Bu nedenle deniz ticaretinin kontrolü, bölgenin siyasi ve ekonomik mücadeleleri için önemli bir unsur olmuştur. Özetle, Akdeniz'deki uygarlıkların temel amaçlarından biri, ekonomik, ticari ve siyasi açıdan önemli olan bu alana hâkim olarak kara ve deniz ticaretini kontrol etmek olmuştur (Harris, 2005: 1-3). Büyük İskender'in fetihlerinden sonra kozmopolitleşen Akdeniz'de, doğu-batı arasındaki ticaret hacmi artmıştır. Bunun sebebi ise fildişi ve baharat gibi Batı'da bulunmayan metallerin sadece doğudan temin edilebilmesidir (Heyd, 2000: 3). Bu metaller Güney Asya'dan yola çıkarak Mezopotamya üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaşmakta ve burada el değiştirerek, gemilerle Avrupa'daki çeşitli limanlara ulaştırılmıştır. Böylece Doğu Akdeniz bahsi geçen ticaretin en önemli limanı haline gelmiştir. Ürünlerin götürüleceği ticaret rotaları ve Akdeniz ticaret kentleri ilk olarak denizci bir ulus olan Fenikeliler tarafından kurulmuş ve organize edilmiştir (Braudel, 2007: 235-236; Çulcu, 2015: 19). Akdeniz'de kurulan bu ticaret yolları antik çağın başlangıcından Orta Çağ'ın sonlarına kadar varlığını sürdürmüş ve bu ticareti yöneten topluluklar haricinde ticaretin bağlamında fazla değişim yaşanmamıştır (Heyd, 2000: 4). Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında çok sayıda batığa ait iki örnek, deniz ticaretinin tarihlendirilmesi açısından önemlidir ve Anadolu kıyılarının erken dönemlerden itibaren stratejik önemini göstermektedir. Uluburun ve Gelidonya batıklarından fildişi, seramik ve metal buluntuları bu dönemde¹³ deniz ticaretinin kesintisiz ve etkin olduğunu göstermektedir (Bass, 1987: 291-302) (**Lev. 15-16a**).

Pamphylia Bölgesi'nin güneyinde bulunan ve Akdeniz'e açılan kıyı şeridi bölgeye yerleşen halkların ticaret yapmalarına imkân sağlamış, böylece verimli ova bölgesi ticaret ile daha da zenginleşmiştir (Alanyalı ve Yurtsever, 2020: 38-39). Bu ticaretin zenginliğine bağlı olarak da birçok liman kenti ortaya çıkmıştır (Tufanoğlu, 2017: 26). Özellikle Kıbrıs, Mısır ve Mezopotamya üzerinden gelen ürünler bu limanlar aracılığıyla Anadolu'ya taşınmıştır. Doğu Akdeniz'deki ticaret güzergahı, Mısır, Levant, Güney Anadolu kıyıları, Girit, Yunanistan ve Roma'ya kadar uzanan bir ağ oluşturmaktadır (Braudel, 2007: 235-236). Antik Dönem'de teknoloji ve donanım yetersizlikleri gibi sebeplerden dolayı denizciliğin açık denizlerde değil

¹³ Uluburun Batığı MÖ 14. yy. sonları-Gelidonya Batığı MÖ 12. yy.'a tarihlendirilmiştir.

de kıyıya yakın ve paralel seyredilecek şekilde yapılabilmesi, bu rotayı izlemeyi kaçınılmaz kılmıştır¹⁴ (Erdem, 2002: 111; Aslan, 2011: 19). İlk rotaların alışlagelmiş bir hal aldığı ve ilerleyen yüzyıllarda da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak gemi teknolojisindeki ilerlemeler sayesinde gemiler daha uzun süre açıkta kalabilmiş ve daha uzun mesafeler kat edebilmiştir. Bu sebepten değişen rotalardan kaynaklı, bazı limanlar zamanla etkinliğini kaybetmiştir (Yılmaz, 2016: 134).

Bir kıyı yerleşimi olan Düzpüren Ören Yeri'nin konumu itibariyle Akdeniz ile doğrudan bağlantısı vardır. Antik Dönem'de Pamphylia'nın ticari anlamda en önemli limanlarından biri olan Side limanının da (Alanyalı, 2011: 75) içinde bulunduğu, Akdeniz deniz ticareti açısından önemli bir güzergâh üzerinde konumlanmaktadır (Braudel, 2007: 235-236; Wachsmann, 1998: 297; Erdem, 2002: 111). Bu rotanın ilerleyen yüzyıllarda da aktif bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir (Yılmaz, 2016: 134). Düzpüren Ören Yeri'ndeki batıkların kargolarında ise çok sayıda Amphora kalıntısı tespit edilmiştir. Yüzeydeki ve su altındaki seramiklerin yoğunluğu, batıkların varlığı ve yüzeyde tespit edilen MÖ 4. yy. ortaları ile sonlarına tarihlenen Knidos Amforası, Düzpüren Ören Yeri'nin Akdeniz deniz ticareti ile olan ilişkisini kanıtlar niteliktedir (Aslan, 2019: 341-354; Šelov-Kovedjaev ve Mason, 1986: 9-44; Tuma, 1988: 341-357; Balabanov, 2012: 37-60; Orhan vd., 2020: 207-242) (**Lev. 16b-17a**).

¹⁴ Deniz akıntılarının ve rüzgarların yönü, Ege'den ayrılan bir geminin açık denizden doğrudan doğuya gitmesine izin vermez. Doğuya gitmenin ana yolu, Anadolu'nun güney kıyılarını Levant kıyılarına ve oradan da Mısır'a kadar takip etmektir (Wachsmann, 1998: 297).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZPÜREN ÖREN YERİ'NDEKİ MİMARİ KALINTILAR VE BULUNTULAR

3.1 Roma Hamamı

Roma Hamamı¹⁵, Çanaklıtepe'nin doğu eteğinde engebeli bir arazi üzerinde konumlanmaktadır. Yapılan bitki temizliğinin ardından, yapının görülebilen sınırı batısında bulunan ana kayaya yaslandırılmıştır (**Lev. 17b**). Hamamın doğu yönündeki sınırları ise net değildir. Yerden yaklaşık 2 m yükseklikte yer alan kuzey-güney yönlü bir duvarın şu an için hamamın doğu sınırını oluşturduğu düşünülmektedir (**Lev. 18a-18b**). Bölge halkının sözlü aktarımlarına göre hamamın birkaç metre doğusunda yapılan yol ve su kanalı çalışmaları sırasında buradaki yapılar tahrip edilmiştir. Söz konusu alanda yapılan gözlemler sonucunda yoğun bitki örtüsü altında kalmış yıkıntılar tespit edilmiştir. Ayrıca bu yıkıntıların olduğu bölgede kuzey-güney yönlü bir duvar belgelenmiştir. Bahsi geçen bu yapı kalıntılarının hamam ile bağlantılı olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Birbirinden bağımsız gözükten bu kalıntılar hakkında bitki temizliği ve kazı yapılmadan net sonuçlara ulaşılamamaktadır (**Lev. 19a**).

Yapının güneş ışığını ve ısını en uzun süre alacağı şekilde doğu-batı yönlü yerleştirilmesi Roma hamamlarının genelinde görülen bir olgudur (Erkoç, 2018: 241). Bir hamamının inşası için yer seçimindeki tercih sebepleri, ideal boyutlarda bir alanın varlığı ve bu alanın antik çağın su taşımacılığına uygun seviyede olması sayılabilir. Buna ek olarak hamam için elzem olan yakıtın temin edilebilmesindeki kolaylıklar da düşünülebilir (Bayburtluğlu, 2003: 127). Vitruvius'un (çev. 2021: 1) 5. Kitabının 10. bölümünde ise: “Hamamlar için ilk olarak, mümkün olan en sıcak konum seçilmeli yani, kuzey ve kuzeydoğu yönleri dışında bir yön yeğlenmelidir. Sıcak ve ılık hamamlar güneybatıdan ışık almalı veya konum buna elverişli değilse her koşulda ışık güneyden gelmelidir; çünkü genellikle yıkanma zamanı gün ortasından akşama kadardır” Buna göre yapı, batıya doğru tepelik alan ile sınırlandırıldığından güneş ışıklarını verimli alamayacağı için güney yönünden gelecek güneş ışıklarını en iyi alabilecek şekilde konumlanmış olması muhtemeldir. Ancak bu uygulamaya tam olarak uyulmadan inşa edilmiş örneklerde mevcuttur. Bu nedenle bu uygulamalar göz önüne alındığında hamamın planı ve yönlendirilişi hakkında net bir şey söylemek mümkün değildir. Hamamın su ihtiyacına yönelik olarak veriler aşağıdaki gibidir. Hamamın doğusunda bulunan su kaynağı (Peri Deresi) hamamın konumlanması ile ilişkili olabilir. Peri Deresi, Gündoğdu mahallesinden geçen Sarısu Deresi'nden ve Manavgat ovalarından gelen sızıntı

¹⁵ Koordinatlar: 36.82280, 31.26654 | (36°49'22"N / 31°15'59"E)

suların birleşimi ile oluşmuştur. Bölgede yaşayan halkın sözlü aktarımına göre derenin denize döküldüğü nokta zamanla yer değiştirmiştir.¹⁶ Bahsi geçen bölgede yapılan incelemeler sonucunda sadece dere içerisinde bulunabilecek doğal yollarla oluşmuş dere taşları gözlemlenmiştir. Bu durum dere yatağının zaman içerisinde değişim göstermiş olduğunu veya derenin iki farklı kola ayrılmış ve bir tanesinin zamanla kurumuş olduğunu göstermektedir. Yapılan saha araştırmaları esnasında bölgede aquadukt benzeri bir yapı tespit edilememiştir. Bu durum güncel veriler ışığında hamamın su ihtiyacını karşılamak amacıyla nehre yakın bir noktada konumlanmış olduğu ihtimalini güçlü kılmaktadır.

Yapılan bitki temizliği sonrası hamamın hypocaustu daha görünür hale gelmiştir. Yuvarlak payeleri (pilae) bulunan hypocaust sisteminin kenar ve köşelerinde ise kare biçimli payeler kullanılmıştır. Pişmiş toprak tuğla payeler harç yardımıyla birbirlerine tutturulmuştur. Bir kısmının üzerine ise bipedalesler yerleştirilmiştir ve bunların üzerinde de olasılıkla mermer kaplama bir zemin yer almaktadır. Pilaelerin gözle görülebilen kısımları çoğunlukla zarar görmemiş ve bir kısmı ise dolgu toprak altında kalmıştır. Her bir tuğla arasında ise harç tabakası bulunmaktadır (**Lev.19b-20b**).

Hamamda kireç taşından muhtelif ölçülerde bloklar, en çok kullanılan yapı malzemeleridir. Bunların yanı sıra yine çeşitli ebatlarda kırma taşlar duvarlarda dolgu olarak kullanılmıştır. Yapının duvarlarının arasında tuğla, çatı kiremiti ve seramik kırıkları gözlemlenmiştir. Yapı elemanlarının birbirlerine tutturulması ise çoğu yerde harç ile sağlanmıştır. Hamamın gözle görülebilen neredeyse bütün duvarlarında harç ve kırma taştan oluşan dolgu içeren bir yapım tekniği uygulanmıştır. Yapının yer döşemeleri, duvar kaplamaları, kapıları, pencereleri ve çatısına dair bir iz görülememektedir.

Yapıda kullanılan malzemeler ve yapım tekniği dikkate alındığında, yapının bir Roma hamamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihlendirme yüzeyde tespit edilen diğer yapı kalıntılarının ve seramiklerin büyük bir çoğunluğu ile paralellik göstermektedir.¹⁷ Ancak yapının büyük bir kısmı dolgu toprak altında kaldığı için arkeolojik kazı yapılmadan net bir sonuca varılamamaktadır (**Lev. 20c**).

3.2 Kilise

Çanaklıtepe'nin doğusunda bulunan düzlük alanda, daha önce görülmemiş yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda batı-doğu yönlü konumlanmış bu

¹⁶Bahsi geçen bölge balıkçı barınağının yaklaşık 50 metre doğusunda yer almaktadır.

¹⁷ Muhtemelen Geç Roma-Erken Bizans dönemi.

yapının bir apsisine sahip olması ve bu apsisin doğuya bakması sebebiyle bir Kilise¹⁸olabileceği düşünülmüştür (**Lev. 21a-21b**). Yoğun bitki örtüsü altında kalmış olan bu yapıda yapılan bitki temizliği sonrasında yapının güney temenos duvarının tamamı ortaya çıkarılmıştır (**Lev. 22a-22b**). Bu duvarın kilisenin batısındaki duvar ile birleştiği görülebilmektedir (**Lev. 23**). Kuzeydeki temenos duvarının ise tamamı ortaya çıkarılamamıştır. Bu duvarın da aynı şekilde kilisenin batı duvarı ile birleştiği düşünülmektedir. Bütün bu veriler bu kilisenin üç sahınlı (bazilikal planlı) bir kilise olduğunu düşündürmektedir. Kilisenin *naos* bölümünü kesen güney duvarının uzunluğu yaklaşık 40 m, cidarı ise 60 cm civarındadır. Güney duvarı aynı zamanda yapının doğu ve batı sınırını da oluşturmaktadır. Söz konusu bu duvarın ve bölgedeki birçok yapının taş ve tuğla kırıklarının kireç harcı veya *pozzalona* (Massazza, 1988: 471-602) ile karıştırılıp kalıba dökülmesiyle elde edilen Roma betonu olarak bilinen *opus caementicium* (Giavarini vd., 2006: 107-122) ve/veya bunun Anadolu'daki farklı kullanım biçimi olarak karşımıza çıkan "harçlı moloz" (Cahill, 2014: 122) kullanılarak yapılmış olduğu düşünülmektedir. Kilisenin yapım tekniği ve kullanılan malzemeler göz önüne alındığında yapının Geç Roma Dönemi'ne ait olması muhtemel gözükmemektedir. Ayrıca kilise yapısının çevresinde çok sayıda yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Bu yapı kalıntılarından en ulaşılabilir olanı apsisin yaklaşık 3.74 m doğusunda yer alan kuzey-güney yönlü üç pencereci bir yapıdır (**Lev. 24a-24b**). Pencereci boyutu yaklaşık 77x80 cm, yapının yüksekliği ise yaklaşık 3 m 10 cm'dir. Bu yapının kilise duvarları ve apsis ile benzer malzemeler kullanılarak inşa edildiği görülmektedir. Ancak farklı olarak pişmiş topraktan tuğlalar ve harç ile yapılan bir çeşit *opus testaceum* (Buonfiglio, 2010: 109-120) tarzı inşa tekniği ile yapının apsisine bakan dış yüzeyi sıvanmış haldedir. Yapının güneye bakan kısmında sınırı kesindir ancak kuzeye doğru olan kısmında oluşan tahribat yüzünden boyutu tam olarak anlaşılamamaktadır. Kilisenin kuzeyinde yer alan kuzey-güney yönlü bir duvar sırası dikkat çekmektedir (**Lev. 25a**). Duvarın uzunluğu yapıyı çevreleyen yoğun bitki örtüsü sebebiyle ölçülememiştir. Yüksekliği yaklaşık 2.80 m cidarı ise 62 cm'dir. Kilise yapısının güneydoğusunda ise doğu batı yönlü başka bir duvar sırası gözlemlenmiştir (**Lev. 25b**). Kilise yapısının bulunduğu alan yoğun bitki örtüsü altında kalmış olduğundan söz konusu kalıntıların doğrudan kilise yapısına ait olduğunu veya kalıntıların kompleks ve-veya birbirlerinden bağımsız yapılardan meydana geldiklerini söylemek güçtür.

¹⁸ Koordinat: 36.82308, 31.26979 | (36°49'23"K / 31°16'11"D)

3.3 Doğu Yapısı

Düzpüren Ören Yeri'nin zemini özellikle kıyıya yaklaştıkça kumluk bir yapıya sahiptir. Side örneğinde de görüldüğü gibi özellikle güneydoğudan esen rüzgârlar yerleşimin kumullarla kaplanmasına sebep olmuştur (Alanyalı ve Yurtsever, 2020: 18). Bu kumulların oluşturduğu kum tepeleri bazı bölgelerde ana kayadan metrelerce yüksekliğe ulaşmaktadır. Bu durum, özellikle yerleşimin güneydoğusuna doğru gidildikçe gözle görülebilen yapı kalıntılarının seyrekleşmesinin sebebi olabilir. Bölgede yapılacak jeoradar çalışmaları sonucunda kum tepelerinin altında birçok yapı kalıntısı bulunması muhtemeldir.¹⁹ Bahsi geçen bölgede yapılan araştırmalar sonucunda Aktaş Balıkçı Barınağı'nın yaklaşık 750 m doğusunda yer alan kuzey-güney yönlü bir yapı kalıntısı²⁰ tespit edilmiştir (**Lev. 26a-27a**). Yapının planı okunamadığı için işlevi hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Ancak denize hâkim bir konumda bulunması itibarıyla bu yapı gözetleme kulesi mahiyeti taşıyor olabilir. Yapının büyük bir kısmı kumulların altında kalmış ve yoğun bir şekilde tahribata maruz kalmıştır. Yapıda kullanılan malzeme ve yapı tekniği göz önüne alındığında, yapının tarihlendirilmesi²¹ bölgede gözlemlenen diğer yapı kalıntıları ile paralellik göstermektedir.

3.4 Su Kuyuları

Düzpüren Ören Yeri'nde yapılan çalışmalar sırasında yuvarlak formu iki antik su kuyusu tespit edilmiştir. Kuyulardan bir tanesi Kilise'nin güneydoğusunda yer alan duvar sırasının yaklaşık 5 m güneyinde bulunmaktadır²² (**Lev. 27b**). Kireç taşıdan yapılan kuyunun derinliği yaklaşık 5 m'dir. Tespit edilen bir diğer su kuyusu ise Roma Hamamı'nın yaklaşık 40 metre kuzeydoğusunda konumlanmaktadır (**Lev. 28a**). Ortalama 5 m dip derinliği bulunan su kuyusu kireç taşıdan inşa edilmiştir. Su kuyusunun dip kısmından ağıza kadar ki bölümün, Antik Dönem'de inşa edildiği düşünülmektedir. Ancak kuyunun ağız kısmı kare şeklinde, çimento kullanılarak sonradan eklenmiş bir beton malzemeden oluşmaktadır. Bu durum su kuyusunun Antik Dönemlerden yakın zamana kadar kullanıldığının bir kanıtıdır.

3.5 İşlikler

Değirmenler, zeytin tanelerini ezmek için en yaygın kullanılan ekipmanlardır. Bu işlem için kullanılan mortar formu yuvarlak teknelere *mola olearia* veya *trapetum* ismi

¹⁹ Bölge halkı ile gerçekleştirilen görüşmeler bu ihtimali desteklemektedir.

²⁰ Koordinatlar: 36,8194404° 31,2746691°

²¹ Muhtemelen Geç Roma-Erken Doğu Roma Dönemi.

²² Koordinatlar: 36,8227774° 31,2702485°

verilmektedir. Ezme uygulaması, tekerlek veya yarım küre formlu bir değirmen taşının (*orbis*) ahşap bir kol vasıtasıyla hem kendi eksenini hem de tekne içinde döndürülmesiyle yapılmaktadır (Bulut, 2005: 193; 2018: 686).

Düzpüren Ören Yeri'nde bulunan Çanaklıtepe ve çevresinde yoğun bitki örtüsü altında kalmış, işlik mahiyeti taşıyabilecek çok sayıda yıkıntı tespit edilmiştir. Bu işliklerin şarap, zeytinyağı ve un yapımında kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Arazi koşulları nedeniyle net verilere ulaşamamıştır. Çanaklıtepe çevresinde tespit edilen ve merkezinde kare şeklinde oyma bulunan tekerlek formlu bir değirmen taşı ²³ bölgede işlik olduğu iddiasını desteklemektedir (**Lev. 28b**).

3.6 Tanımlanamayan Yapılar

Düzpüren Örenyeri'ndeki taşınmaz kültür varlıkları, dağınık bir şekilde yaklaşık 4 km²'lik bir alanda gözlemlenmektedir. Yapı kalıntılarında dağınık vaziyette konumlanmasının nedeni bölgede hala yürütülen tarım, ikamet, ticaret ve turizm faaliyetlerinin neden olduğu tahribattır. Tarım yapmak için elverişsiz bir tepelik olan Çanaklıtepe'de, yapı kalıntılarının daha yoğun bir şekilde görülmesinin nedeni olasılıkla bu tahribatlar ile ilgilidir.

Bölgede ekibimizce yürütülen saha çalışmaları sonucunda daha önce tespit edilen ve yeni gözlemlenen birçok yapı kalıntısı belgelenmiştir. Aktaş Balıkçı Barınağı'nın kuzeyinde, bölgedeki antik kalıntıların daha iyi seçilebildiği tepelik bir alan olan Çanaklıtepe ²⁴ bulunmaktadır. Çanaklıtepe'de tespit edilmiş bu kalıntılar tepenin tamamına ve çevresine yayılmış vaziyettedir (**Lev. 29a**). Çanaklıtepe yoğun orman ve bitki örtüsü ile kaplı olduğundan üzerindeki yapılar ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Yapıların işlevlerini anlamaya yönelik daha geniş çaplı bitki temizliği ve kazı faaliyetleri gerekmektedir.

Düzpüren Ören Yeri'nde tespit edilen tanımlanamayan yapı kalıntıları ise şunlardır (**Lev. 1a**);

1 No'lu tanımlanamayan yapı: Roma Hamamı'nın yaklaşık 70 m doğusunda bulunmaktadır. Yapının kısmen korunan bölümü kuzey-güney yönlü yaklaşık 45 m uzunluğundadır ²⁵. Yapının her iki ucu da doğu yönüne doğru devam eden duvar ile takip edilebilmektedir. Ancak oluşan tahribat sebebiyle geri kalan kısımları gözle görülememektedir (**Lev. 19a**).

²³ Koordinatlar: 36,8230659° 31,2658179°

²⁴ Koordinatlar: 36,8235643° 31,2671063°

²⁵ Koordinatlar: 36,8230272° 31,2678543°

2 No'lu tanımlanamayan yapı: Roma Hamamı'nın yaklaşık 30 m kuzeydoğusunda konumlanmaktadır. Bu yapı kesintili bir şekilde kuzey-güney yönlü yaklaşık 45 m, doğu yönlü yaklaşık 35 m uzunluğundadır²⁶ (Lev. 2b).

3 No'lu tanımlanamayan yapı: Kilisenin kuzeyinde yer alan kuzey-güney yönlü bir yapı kalıntısıdır. Yüksekliği yaklaşık 2.80 m cidarı ise 62 cm'dir²⁷ (Lev. 25a).

4 No'lu tanımlanamayan yapı: Kilise apsisinden yaklaşık 10 m güneydoğusunda konumlanmaktadır. Doğu-batı yönlü bu duvarın uzunluğu yaklaşık 50 m'dir²⁸ (Lev. 25b).

5 No'lu tanımlanamayan yapı: Kum tepesi seramik yığınlarının yaklaşık 40 m kuzeyinde yer almaktadır²⁹ (Lev. 13a).

6 No'lu tanımlanamayan yapı: Çanakkale'nin yaklaşık 540 m kuzeybatısında bulunmaktadır³⁰ (Lev. 29b).

7, 8, 9 ve 10 No'lu tanımlanamayan yapılar: Bu yapılar Çanakkale'nin yaklaşık 1 km kuzeyinde tepelik ve ormanlık içerisinde birbirlerine yakın bir şekilde konumlanmaktadır. Bu kalıntılar bölgedeki diğer yapı kalıntılarına kıyasla daha iyi korunmuş haldedir. Ancak sık ormanlık bir alanda konumlanmaları sebebiyle planları okunamamaktadır. Yapılarda kullanılan malzemeler ve teknik, bölgedeki diğer yapı kalıntılarına benzerlik göstermektedir³¹ (Lev. 30a-31b).

3.7 Buluntular

2019 senesinde Düzpüren Ören Yeri'nde bulunan ve Side Müzesi'ne teslim edilen bir adet bronz boğa başı bulunmaktadır³². Eserin, yüksekliği 10.7 cm, boynuzların sivri uçları arası 16.2 cm, burun boyun arası 10.3 cm, kulak 3.2 cm, arka boyun kısmı 7.4 cm, kulaklar arası 14.6 cm, ense derinliği 7 cm, gözün genişliği 2 cm, gözün yüksekliği 0.8 cm, boyun kısmı genişliği 4.6 cm, boyun ense arası 13.2 cm'dir. İki adet simetrik boynuz baş kısmına doğru inmektedir. Baş ve alın kısmındaki kıllar baklava dilimi biçiminde çizikler şeklinde verilmiştir. Ense kısmındaki deri kırışıkları dalga biçimli yatay çizgiler ile betimlenmiştir. Gözlerin üst kısımlarında yay biçiminde çizgiler ile verilmiş kırışık deriler, göz küresinin dış

²⁶ Koordinatlar: 36,8222366° 31,2674438°

²⁷ Koordinatlar: 36,823024° 31,2700085°

²⁸ Koordinatlar: 36,8228488° 31,2703409°

²⁹ Koordinatlar: 36,8186724° 31,2653458°

³⁰ Koordinatlar: 36,8276914° 31,2647293°

³¹ Bkz. Roma Hamamı ve Kilise.

³² Envanter No: 2678

kısımında bulunan *sklera*, göz kapakları ve göz pınarları vurgulanmıştır. Gözün altında bulunan yanak kısmında verilen bir çizgi ile hareket sağlanmıştır. Çene kemikleri vurguludur. Yanak ve çene kısmından boynun altına kadar olan deri kırışıklıkları çok sayıda dalga şeklinde işlenen çizikler ile betimlenmiştir. Burnun üst tarafındaki deri kırışıkları da yatay bir şekilde verilmiştir. Burnun uç tarafında burun delikleri ve onun altında ise ağız kısmı bulunmaktadır. Sol kulağı kırıktır ancak sağ kulağı korunmuş bir haldedir. Boyun kısmı aşağıya doğru üçgen bir çıkıntı yapacak biçimde yapılmıştır (**Lev. 32-36**).

Bronz boğa başı Side Müzesi uzmanları tarafından MÖ 5-4.yy'a tarihlendirilmiştir. Eserin iç ve arka kısmının boşluk olması frontal ve yanal bir şekilde teşhir edildiğini göstermektedir. Buna ek olarak eser bir yere asılmaksızın ayakta duramamaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı aplik bir şekilde kullanım gördüğü düşünülmektedir.

Söz konusu eser yoğun bir biçimde korozyona maruz kalmıştır. Oksitlenme ile birlikte metallerin çoğunda renk değişimi görülmektedir. Bakır, zamanla oksitlenerek yeşil bir renk almaktadır. Demirsiz metallerden olan bakır, havadaki oksijeni, nemi ve sülfür bileşiklerini alarak yüzeyinde patina adı verilen bir oksit tabakası meydana getirmektedir. Bu oksit tabakası belirli bir seviyeye gelince ise korozyon durmaktadır. Bu tabaka özellikle deniz etkisi altındaki bölgelerde, yüksek sıcaklık ve-veya nem görülen bölgelerde daha hızlı oluşmaktadır (Özer, 2021: 1161). Bölge iklimi bu özelliklerin tümüne sahiptir. Eseri bulan kişi, boğa başının Aktaş Balıkçı Barınağı civarında kıyıya yakın bir noktada denizin içinde bulunduğunu aktarmıştır. Ancak restorasyon çalışmaları sırasında incelenen eserin, deniz içerisinde oksitlendiğine dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Söz konusu bölgede birçok batık bulunmaktadır ve eserlerin bu batıkların kargoları içerisinde bulunabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Buna karşılık söz konusu bronz eserin ağırlığı sebebiyle dalgalar tarafından kıyıya sürüklenme ihtimali düşük görülmektedir. Öte yandan bölgedeki deniz dip yapısının kumluk olduğu düşünülünce, fırtınalardan kaynaklanan yoğun akıntı ve dalgaların bu eseri gün yüzüne çıkarmış olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu bronz boğa başı eserin kültürel amaçlarla kullanım gördüğü düşünülmektedir. Eserin formu itibarıyla bir obje ya da sunak üzerinde aplik bir biçimde kullanılmış olması olasıdır. Eserin buluntu yerinin deniz olması ve bölgede çok sayıda batık bulunması sebepleriyle eserin ticari bir meta olarak satılmak üzere yola çıkmış bir geminin kargosu olma ihtimali bulunmaktadır.

Düzpüren Ören Yeri'ndeki muhtelif alanlarda yoğun seramik kalıntıları tespit edilmiştir. Bu seramikler arasında birçok farklı tip ve hamur rengine sahip malzemeler bulunmaktadır. Özellikle Çanaklıtepe'nin doğu etekleri seramik kalıntıları açısından çok

zengin bir bölgedir³³. Üretim atığı seramik kalıntılarının da Çanaklıtepe'nin çevresinde bu denli fazla olması, burada bir seramik üretim atölyesinin bulunduğunu düşündürmektedir. Ancak bu seramik fırınlarının tespiti yapılamamıştır. Yüzeyde görülen seramiklerin birçoğu bölgede varlığı önceden de bilinen 'Geç Roma D' (Kırmızı Astarlı Kıbrıs Seramiği) seramik grubuna aittir (Köse, 2017: 184). Bu grup ilk kez Waagé tarafından tanımlanmıştır (Waagé, 1948: 52). Ancak daha sonra Hayes, Kıbrıs'daki kazılarda ele geçen çok sayıda Sigilata ile bu seramiklerin benzerlik göstermesi sebebiyle bu grubu *Kırmızı Astarlı Kıbrıs Seramiği* olarak adlandırmıştır (Hayes, 1972: 371). Pisidia Yüzey Araştırması Projesi kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda ise Güney Anadolu'daki üretim alanlarının keşfedilmesiyle birlikte bu grubun sadece Kıbrıs'ta üretilmediği ortaya çıkarılmıştır (Poblome ve Fırat, 2012: 49-55). Bütün bu çalışmalara ek olarak, daha önce Pednelissos, Perge, Aspendos ve Anemurium'da bu gruba ait tespit edilen seramikler (Kenkel, 2007: 142-143) ve Düzpüren Ören Yeri'ndeki bu gruba ait üretim atığı seramiklerin varlığı (Köse, 2017: 184) Kırmızı Astarlı Kıbrıs Seramiği olarak adlandırılan seramik grubunun yeniden Geç Roma D seramiği olarak adlandırılması gerektiği görüşünü desteklemektedir.

Düzpüren Ören Yeri su altı seramikleri açısından da çok zengin bir bölgedir. Kıyıya yakın bölgelerde ve açıkta birçok batık bulunmaktadır. Bu batıkların kargoları dışında da kıyıda münferit halde ve/veya yalı taşları ile kaynaşmış şekilde çok sayıda seramik kalıntısı tespit edilmiştir. Su altı çalışmanın kısıtı sebebiyle deniz içerisinde etütlük malzeme toplanamamıştır ancak bütün bulgular fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Tekil bir buluntu olarak yüzeyde tespit edilen bir başka seramik de MÖ 4. yy ortaları ile sonlarına tarihlendirilen Knidos Amphora'sı dıbidir (Aslan, 2019: 341-354; Šelov-Kovedjaev ve Mason, 1986: 9-44; Tuma, 1988: 341-357; Balabanov, 2012: 37-60; Orhan vd., 2020: 207-242). Bu seramik aynı zamanda Düzpüren Ören Yeri'nde tespit edilen erken seramik tipidir (**Lev. 37-45**).

³³ Koordinatlar: 36.82291, 31.26650

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞİM ALANLARININ SINIFLANDIRILMASI VE KENT OLGUSU

PERSPEKTİFİNDEN DÜZPÜREN ÖREN YERİ

Yuval Noah Harari'nin (2015: 42-49) teorisine göre insanlık için iki tür gerçeklik vardır. İlki diğer hayvanlar için de var olan objektif gerçekliktir. Objektif gerçeklik duyu organları ile algılanabilen bütün fiziksel olguları kapsamaktadır. İkincisi ise sadece insanlarda var olduğu bilinen kurgusal gerçekliktir. İnsanlığın dinler, semboller ve şirketler gibi olguları icat edebilme yeteneği ise bu gerçeklik türünün ürünleridir. İnsanlığın bu kurgusal gerçeklik sayesinde kolektif bir dayanışma ortaya çıkarabildiğini iddia etmektedir. Buna ek olarak yapılan başka bir çalışma sonucunda, doğada iş birliğinin neden geliştiği hakkında matematiksel bir izah getirilmiştir. Uzun vadede başarılı olan stratejilerin sadece cömert stratejiler olduğu matematiksel olarak kanıtlanmıştır (Stewart ve Plotkin, 2013: 15348-15353). İnsanların, karşılaştıkları ve tek başlarına üstesinden gelemedikleri problemleri toplum içinde gerçekleştiren birliktelikle çözümleme arzusu da bir arada yaşamayı kaçınılmaz kılmaktadır. Yerleşme olgusu, insanların bir arada yaşama ihtiyacına dayanmaktadır. Şehirler de bu toplumsal doğanın sonucudur. Kentler, insan doğasının bir ürünü olarak doğal yaşamın bir parçası ve siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamın merkezi konumundadır (Kaya, 2017: 4). Öyle ki literatürde tüm zamanları ve ülkeleri kapsayacak bir şekilde genel geçer bir kent kavramı yapılamamaktadır (Karaman, 1998: 5). Tarihsel gelişim içindeki değişimlere bakıldığında, kent olgusunu erken dönemlerdeki medeniyet kavramının belirlediği görülmektedir (Ertürk, 1997: 42). Kent kelimesi sürekli uygarlıkla anlamdaş olarak kullanılmış ve uygarlığa kentleşme sayesinde ulaşıldığı genel bir görüş haline gelmiştir (Arlı, 2017: 151). Şehrin kesintisiz bir değişim ve devinim içinde olduğu ve kentin onu oluşturan unsurların dışında da bir anlam taşıdığını iddia eden Fernand Braudel'e göre ise;

“Her fetih, her göç, belirli bir kent toplumu modelinin farklılık gösteren onlarca örneğini tekrarlama ve bu arada başlangıçta örtük olarak içerdiği şeyi dışa vurma eğilimindedir. Bir kent ister büyük olsun ister küçük, içindeki evlerin, anıtların, sokakların toplamından çok başka bir şeydir; tıpkı bunun gibi sadece bir ekonomi, ticaret, sanayi merkezi de değildir. Toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümü olarak kent, dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuya ait olanı özel olandan, erkekleri kadınlardan, aileyi ona yabancı olan her şeyden ayıran sınır çizgileri ağının kendi içinde kesiştiği, aynı zamanda da onun yapısını oluşturduğu bir mekân

görünümüyle karşımıza çıkar. Bu niteliği ile de mükemmel bir şifre anahtarı sağlar” (Braudel, 1990: 120) sözleriyle kent kavramını açıklamaktadır.

İlk şehirler, MÖ 4. binyıl sonlarında Güney Mezopotamya’da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kentlerin; büyük bir nüfus, merkezi bir yönetim, belirgin bir toplumsal sınıflaşma ve anıtsal yapılar ile yazı ve silindir mühür benzeri ekonomiye yönelik denetim metotları gibi ortak özellikleri bulunmaktadır (Naiboğlu, 2019: 211). Bu durumda kent kavramının sadece Yunan ve Roma medeniyetleriyle sınırlı olduğunu düşünmek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ayrıca Grekler ve Romalılar da kent kavramına günümüzden farklı yaklaşmaktadır (Owens, 2000: 1). Günümüzde genel olarak bilinen *polis*³⁴ tanımı Antik Yunan halkı için yetersiz bir tanımdır (Kılıçbay, 1993: 29). Bu yüzden genel bir anlam ile kenti; siyasal, dinsel ve toplumsal yaşamların kesiştiği bir yurttaşlar topluluğu (Mazı, 2008: 43) olarak tanımlamak mümkündür (Owens, 2000: 1). Arkeoloji'deki *Polis* olgusunun tekil bir model üzerinden kavramsallaştırılmaya çalışılmasının en büyük sebebi Grek polisi olgusunun bir uygarlık sembolü ve soyut kültürel miras simgesi olarak Avrupa toplumları tarafından benimsenmiş olmasındandır. Bu benimsenme sürecinde devlet politikalarının, tarihin kurgusallaştırılması için Arkeoloji bilimini ne kadar suistimal edebileceğinin kanıtlarından bir tanesidir. Polis kavramının kapsamı ve tanımı Klasik Arkeoloji'nin hala tartıştığı güncel bir konudur (Koparal, 2014: 57-59). Ancak *polis*'in "kent" ile eş anlamlı olarak kullanımı günümüzde hala sık yapılan bir yanıltır (Hansen, 1998: 15-33). Arkeolojik veriler *polis* olarak isimlendirilen bir çok yerleşimin aslında büyük bir köy olduğunu göstermektedir. Tek bir merkez yerleşime bağlı ikincil yerleşkelerden meydana gelen düzenli yerleşim alanları, şehir planlarının oluşmasından kaynaklı konut alanları, kamu alanları, üretim alanları, kutsal alanlar ve mezarlıklar gibi farklı alanların varlığı, savunma amaçlı yapılan sur duvarları, vergi listelerinde bulunmak ve bir darphanenin varlığı gibi veriler bütün şartlarda şehirleşme sürecinin tamamlandığını göstermediği gibi "*polis*" olarak tanımlanmış her yerleşim için geçerli şartları karşılamamaktadır. Polis kavramının olmazsa olmaz unsurları olarak kabul edilen tiyatro, agora, stoa gibi kamusal yapıları bazı yerleşimlerde hiç bulunmadığı ve birçok yerleşimde ancak MÖ 4. yy. sonlarında inşa edildiği bilinmektedir. Pers savaşları esnasında Attika-Delos Birliği'nin vergi toplamak suretiyle birçok yerleşimi sikke basmaya yönlendirdiği ve yukarıda bahsedilen niteliklerin hiçbirine sahip olmayan küçük yerleşimlerin

³⁴ “Eski Yunan’da kent devlet diye tanımlanan polis, siyasal bir birim siyasal bir düzendir. Polis, yalnız egemenliğin sınırlarını gösteren bir kavram değil egemenlik biçimini de etkileyen siyasal bir örgütlenmedir” (Kılıçbay, 1993: 29).

bile vergi listelerinde *polis* olarak isimlendirildiği bilinen bir gerçektir. Greklerin *polis* tanımı ile günümüz arkeolog ve tarihçilerinin yapmış olduğu *polis* tanımı arasında büyük farklar olması muhtemeldir ancak bilinen şudur ki, Greklerin *polis* tanımını hem topluluk hem de yerleşim için kullanmış olmaları bilinçli yapılmış bir seçimdir (Koparal, 2014: 59).

Bir yerleşimin kent niteliği taşıyabilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı bilim insanları ilk kentlerin oluşumunda halkların sınıfsal ve örgütlü bir yapıda olması gerektiğini savunmaktadır. (Kaya, 2017: 8) Buna göre, bir yerin kent olarak sayılması için şu şartları yerine getirmesi gereklidir:

"Yerleşim yerlerinin yeni boyutları, tam zamanlı çalışan uzmanların varlığı, üretim fazlasının varlığı, toplumun hiyerarşikleşmesi, devlet örgütlenmesi, mimarlık ve tarım alanlarında kamusal veya kolektif çalışmalar, uzun mesafeli değişimlere tanıklık, sosyal düzenin simgelerinin yaygınlaşmasını sağlayan sanatsal ifade biçimlerinde belli bir standartlaşma, yazı biçimlerinin varlığı ve en sonunda bilimin gelişmesi"(Huot vd., 2000: 42).

Düzpüren Ören Yeri'nde tespit edilen, kamusal mahiyeti olan ve niteliği henüz bilinmeyen bir çok yapı bulunmaktadır. Bu yapılar en azından yaklaşık 4 km² bir alan içerisinde yayılım göstermektedir. Bu verilere ek olarak örneklerine nadir rastlanan düzeyde yoğun seramik üretimi, bölgedeki artı ürünün ve artı değerin varlığını kanıtlamaktadır. Seramik üretiminin uzmanlar tarafından yapılmış olduğu yüzeyde gözlemlenebilen seramik tipolojilerinden de anlaşılabilmektedir. Tespit edilen bazı seramiklerin üzerinde yer alan haç formu baskılar ve kendini sıklıkla tekrarlayan bezemeler sanatsal ifade biçiminde bir standartlaşma olduğunun kanıtıdır. Güncel kanıtlar yerleşimin kent olduğunu net bir şekilde ortaya koyamamaktadır. Ancak eldeki destekleyici veriler, hipotetik bir yaklaşımla incelendiği zaman Düzpüren Ören Yeri'nin kent niteliği taşıyan bir yerleşim olma olasılığı yüksek gözükmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SELEUKEİA-LYRBE TARTIŞMALARI

5.1 Pamphylia Seleukeia'sı Tartışmaları Tarihçesi

Side'nin 23 km kuzeydoğusunda, Şıhlar köyü yakınlarında yer alan Lyrbe³⁵ Antik Kenti'ne *Pamphylia Seleukeia*'sı ismi R. Heberdey ve A. Wilhelm tarafından (1896: 134) *Stadiasmus Maris Magni* isimli eser dayanak gösterilerek verilmiştir. *Stadiasmus Maris Magni*, yazarı belli olmayan bir denizci kılavuzudur. Denizcilerin el kılavuzu mahiyetinde yazılmış bir eserde bulunan kentin, sahilde yer alması veya nehir yolu ile ulaşılabilen bir konumda olması gerektiğinden bu yerleşime atfedilen *Seleukeia* ismi problemlidir ve bu sebeple çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Daha sonraları G.E. Bean ve T.B. Mitford'ın yayınlamış oldukları ilgili makalelerinde (1965: 4-5; 1970: 18-19) Seleukeia için en olası konumun, Manavgat'ın on kilometre kuzeyinde ve Şıhlar köyünden bir saatlik yürüme mesafesinde yer alan bazı antik kalıntıların bulunduğu bölge olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir agora ve küçük bir tapınak kalıntılarına ek olarak, orada restore ettikleri ve üzerinde *Klaudioseleukeia* yazan bir yazıt bulmuşlardır. *Claudioseleuceia* adı Bean ve Mitford'a göre, Seleukeia'nın burada bulunduğu dair güçlü kanıtlar sağlamaktadır ancak Roma İmparatoru Claudius MS 43'te Pamphylia'yı Galatia ile olan birlikteliğinden ayırıp Likya'ya kattığı için, yazıt ve *Claudioseleuceia* adı bu tarihten sonra bir noktaya da tarihlendirilebilir (Cohen, 1995: 340).

Louis Robert ve Johannes Nollé, Bean ve Mitford'un öne sürdüğü Seleukeia olarak adlandırılan kentin Lyrbe olduğunu ifade ederek bu görüşe karşı çıkmışlardır. İlk etapta Robert, *Klaudioseleukeia* isminin Pisidia'da zaten bu isimle bilinen bir şehre atıfta bulunduğunu savunmuştur. (Robert, 1966: 60) Ek olarak Robert ve Nollé, *Stadiasmus*'un denizciler için bir el kılavuzu olduğuna işaret ederek, *Stadiasmus*'un sahil şeridini, demirleme noktalarını ve çeşitli noktalar arasındaki mesafeleri tanımladığını, dolayısıyla da Şıhlar kadar iç kesimlerdeki bir örenyerinin *Stadiasmus*'ta yer almasının mantıklı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Diğer bir açıdan Seleukeia ismi linguistik açıdan bakıldığında hiç şüphesiz ki Seleukoslar tarafından Helenistik Dönem içerisinde kurulmuş bir kent olmalıdır (İnan, 1998: 15). Ayrıca Roma Dönemi'ne ait kentte ele geçen sikkelerde betimlenen kentin kutsal taşının (baitylos) ve ağacının yer aldığı anlatı, şehrin kuruluşunun Helenistik Dönem'den önce olduğunun kesin bir kanıtıdır (Nollé, 1988: 257). Bütün bu kanıtlara ek olarak 1972 yılında

³⁵17. yüzyıla ait bu haritada antik kent Lyrbe olarak gösterilmiştir (Sanson, 1670-76).

Şihlar yakınında yer alan örenyerinde ele geçen Grek-Side dili ile yazılmış bilingual bir yazıt bu kentin daha eski bir geleneği olduğunun göstergesidir (Darga, 1983: 401).

Eski araştırmaların vardığı yanlış sonuçlar neticesinde antik kentin ismi, bulunduğu bölgede ve bazı yayınlarda hala Seleukeia olarak bilinmektedir. Ancak Nollé'nin sunmuş olduğu ikna edici kanıtlar ve güncel veriler ışığında kentin adının Lyrbe olması çok daha muhtemel gözükmemektedir.

5.2 Düzpüren Ören Yeri'nin Kent Kimliği

Nollé (1988: 257) Antik Seleukeia kentinin, Doğu Pamphylia'da yer alan Peri Çayı³⁶'nın denize döküldüğü bölgede bulunduğunu ve çay ağzında tespit edilen daha geç dönemlere ait yapı kalıntılarının ise Helenistik Seleukeia Antik Kenti'nin üstüne inşa edilmiş yapılar olduğunu düşünmektedir.

Stadiasmus Maris Magni'de ismi geçen Seleukeia kentinin konumu ile ilgili bilgilerin verildiği, Pamphylia Bölgesi ile ilgili bölümünde "*Side'den Seleukeia'ya 80 stadia vardır*" ve "*Seleukeia'dan Eurymedon³⁷ olarak anılan gemi seferine uygun nehre 100 stadia vardır*" (Anonim, çev. 2017: 415) ibareleri bulunmaktadır. 1 Stadia yaklaşık 157-185 metreye tekabül etmektedir³⁸. Bu hesaba göre³⁹ Side ile Seleukeia arasındaki mesafe yaklaşık 12.560-14.800 metre aralığında olmalıdır. Düzpüren Örenyeri'nde bulunan Peri Çayı'nın denize döküldüğü nokta ile Antik Side Limanı⁴⁰ arasında bulunan mesafe yaklaşık olarak denizden 12.000 metre olarak ölçülebilmektedir. Bir diğer referans noktası olan Aspendos⁴¹ ile Seleukeia'nın arasındaki mesafe ise denizden yaklaşık 15.700-18.500 metre aralığında olmalıdır. Aspendos'un nehir limanı⁴² ile Düzpüren Örenyeri'nde bulunan Peri Çayı'nın denize döküldüğü nokta arasındaki mesafe ise denizden yaklaşık 18.300 metre olarak

³⁶Koordinatlar:36,8197451°31,2660803°

³⁷Günümüzdeki ismi Köprüçay'dır.

³⁸Bu sayılar referans alınan kaynaklara göre değişiklik göstermektedir.

³⁹Hesaplamalar Google Earth vasıtasıyla en direkt ve kestirme deniz rotaları üzerinden yapılmıştır. Gemilerin deniz içerisindeki manevraları ve kayalıklar gibi gemilere tehlike yaratabilecek unsurlar göz ardı edilerek olası mesafe uzatmaları hesaba dahil edilmemiştir. Ancak bu olası rota değişiklikleri, referans noktaları arasındaki mesafelerin yakınlığından dolayı elde edilen sonuçlara yakın olacaktır.

⁴⁰Koordinatlar:36,7657652°31,3849896°

⁴¹Aspendos nehir köprüsü koordinatları:36,9147222° 31,1625°

⁴²Antik kaynaklara göre, Aspendos'un Eurymedon'un üzerinde, gemilerin Aspendos'a erişimine izin veren bir nehir limanı vardı ve Aspendos nehir üzerindeki bir köprü aracılığıyla kıyıdaki sahil trafiğini kontrol ediyordu. Muhtemelen bu köprü, kalıntıları bugün hâlâ görülebilen Roma köprüsüydü (Köse, 2017: 180-181).

ölçülebilmektedir. Bütün bu hesaplamalar, Stadiasmus Maris Magni'de ismi geçen Seleukeia Antik Kenti'nin, günümüzde ismi Düzpüren Ören Yeri olarak bilinen sit sınırları içinde yer aldığı ihtimalini destekler niteliktedir. Kapsamlı bir Bizans araştırması olan Tabula Imperii Byzantini⁴³ de, yer alan Selge başlığı altında Pamphylia Seleukeia'sının konumunu Kısalar'a 2, Side'ye 14 km uzaklıkta göstermektedir (Hellenkemper ve Hild, 2004: 835). Bir diğer veri ise; yine Stadiasmus Maris Magni'yi referans alan Lanckoronski (2005: 5) Side ile Eurymedon arasında Seleukeia'nın bulunduğundan bahsetmektedir.

⁴³TIB 8.

SONUÇ

Antik bir kıyı yerleşimi olan Düzpüren Ören Yeri'ndeki tespit edilen yapı kalıntıları yaklaşık 4 km² bir alanda yayılım göstermektedir. Bu kalıntılar arasında tanımlanabilir nitelikte olanlar Roma Hamamı ve Kilise yapılarıdır. Yoğun bitki örtüsü ve çeşitli insan faaliyetlerinin yarattığı tahribat sebepleriyle tespit edilen yapı kalıntılarının çoğunluğunun işlevleri hakkındaki bilgilerimiz kısıtlıdır. Tanımlanamayan yapılardaki kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri kilise ve hamam yapılarıyla benzerlik göstermektedir. Bu yapıların neredeyse tamamında ortak görülen özellikler; kireç taşıdan çeşitli ölçülerde blokların, taş ve tuğla kırıklarını içeren kireç harcı veya pozzalona ile karıştırılıp kalıba dökülmesiyle elde edilen Roma betonu (*opus caementicium*) ve/veya bunun Anadolu'daki farklı kullanım biçimi olarak karşımıza çıkan harçlı moloz kullanılarak birbirine tutturulmuş olmasıdır. *Opus caementicium*'un içine tuğla parçalarının ilave edilmesi MS 1.yy. ortalarından itibaren görülen bir uygulamadır. Bölgede kazı yapılmadığı için söz konusu yapıların erken dönemleri hakkındaki bilgiler kısıtlıdır ancak bu durum dikkate alındığında yapıların en erken MS 1. yy. ortalarından itibaren kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yüzeyde tespit edilen 'Geç Roma D' seramiklerinin MS 4-7. yy. aralığında kullanıldığı da göz önüne alınınca yapı kalıntılarının da bu tarihlerle paralellik göstermesi muhtemel gözükmektedir.

Arazinin çeşitli alanlarında yayılım gösteren seramik kalıntıları, ender rastlanan bir yoğunluktadır. Bu seramikler arasında birçok farklı tipte ve hamur rengine sahip malzemeler bulunmaktadır. Yüzeyde görülen seramikler arasında en yoğun görülen tip, varlığı önceden de bilinen Geç Roma Dönemi Seramikleri'dir. Araştırma sırasında herhangi bir seramik fırını bulunamamış olsa da Düzpüren Ören Yeri'nde tespit edilen çok sayıda seramik atığı (fırınlama hatalı, amorf nitelikte) bölgedeki seramik üretiminin varlığını kanıtlamaktadır. Düzpüren'de üretilen seramiklerin yine bu bölgedeki bir liman aracılığıyla ihraç edilmiş olduğu düşünülmektedir. Herhangi bir liman yapısı tespit edilememiş olsa da seramik kalıntılarının hem yüzeyde hem de su altındaki yoğunlukları bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca bölgede daha önceden tespiti yapılmış olan batıkların varlığı ve araştırma sırasında tespit edilen MÖ 4. yy. ortaları ile sonları arasına tarihlenen Knidos Amforası Düzpüren Ören Yeri'nin Akdeniz deniz ticareti ile olan ilişkisini kanıtlar niteliktedir.

Seramiklere ek olarak bölgedeki kamusal yapıların varlığı Düzpüren Ören Yeri'nin kent kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini gösteren veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen saha ve literatür çalışmaları sonucunda, Stadiasmus Maris Magni'de ismi geçen Pamphylia Seleukeia'sının günümüzde Düzpüren Ören Yeri olarak bilinen bu bölge

olması muhtemel gözükmetedir. Knidos Amphora dibinin tespitiyle birlikte kentteki ticaretin varlığı Helenistik Dönem'den itibaren izlenebilmektedir. Buna ek olarak buluntu yeri Düzpüren olan bronz boğa başı eser, MÖ 4-5 yy. dönem aralığına tarihlendirilmiştir. Bütün bu veriler Düzpüren Ören Yeri'nin, Helenistik Dönem'de Seleukoslar tarafından kurulan Antik Seleukeia kenti olduğu iddiasıyla tutarlılık göstermektedir. Yüzeydeki seramiklerin ve birçok yapının Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülünce bu yerleşim, Helenistik Dönem'den Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne kadar kullanım görmüş olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acarkanlı, E. (2020). *Anadolu'da Hamam Mimarisi*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Alanyalı, H. S. (2011). Side'nin roma dönemi panteonu. *Anadolu* (37), 75-92, https://doi.org/10.1501/andl_00000000383.
- Alanyalı, H. S., & Yurtsever, A. (2020). Pamphylia Bölgesi ve Side'nin Tarihi Coğrafyasına Genel Bir Bakış. Y. O. Uçkan, & E. Altınsapan (Dü) içinde, *Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih ve Filoloji Araştırmaları* (1 b., Cilt 1, s. 37-64). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Alexander, M. W., & Violet, W. (2015). Trade in the Ancient Near East: Lagaş, Ur, Larsa, Mari. *Journal of Management and Marketing Research*(15).
- Anonim. (2017). Anonim Birine Ait Büyük Deniz Kılavuzu veya Seyrüseferi, Stadiasmus Maris Magni. (Ö. Acar, Çev.) *Libri Dergisi*(3).
- Arlı, Y. (2017). Antik Dönem Kentlerinin Kurulmasını ve Şehirciliği Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Değerlendirme. *II. International Iğdır Symposium* (s. 150-159). Iğdır: Iğdır Üniversitesi.
- Arslan, M. (2008). Eurymedion muharabesinden sonra Aspendos ve genel olarak Pamphylia'nın durumuna bir bakış. *Adalya*, 49-62.
- Arslantaş, Y., & Yılmaz, C. (2017). Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi. 27(2). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Arslantaş, Y., & Yılmaz, C. A. (2017). Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 361-373.
- Aslan, E. (2009). Antik Çağ Limanları. *Deniz Magazin*(16), 36-37.
- Aslan, E. (2011). Kekova Bölgesi Limanları. *Doktora Tezi*. Konya, Türkiye: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı.
- Aslan, E. (2015). Phaselis Kent Limanları ve Sualtı Araştırmalarının Ön Değerlendirmesi . *Phaselis Journal*, 1-17.
- Aslan, E. (2019). An Assemblage of Knidian Amphorae from the Lighthouse Breakwater at Knidos . (D. Malfitana, J. Poblome, & J. Lund, Dü) *Journal on Hellenistic and Roman Material Culture*(8), 341-354.
- Atvur, O., & Atvur, Ü. (1984). *"Side" Antik Kent ve Müze Rehberi*. İstanbul: Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık.

- Balabanov, P. (2012). Търговията с гръцки амфори през елинистическата епоха. *Bulgarian e-Journal of Archaeology*, 37-60.
- Baskıcı, M. M. (2009). *Bizans Döneminde Anadolu*. Phoenix Yayınevi.
- Bass, G. F. (1987). Underwater Excavation of the Ulu Burun Shipwreck. *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, s. 291-302. Ankara.
- Bayburtluğlu, C. (2003). *Arykanda - Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer* (1 b.). İstanbul: Homer Yayınevi.
- Baysoy, E. (2015). Antik Dönem Doğu Akdeniz Jeopolitiği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), s. 13-21.
- Bean, G. E. (1999). *Eskiçağda Güney Kıyıları*. (İ. D.-S. Çokay, Çev.) İstanbul: Arion Yayınları.
- Bean, G., & Mitford, T. B. (1965). Journey's in Rough Cilicia in 1962 and 1963. *Österreichische Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch-Historische Classe Denkschriften*, 85, 4.
- Bean, G., & Mitford, T. B. (1970). Journey's in Rough Cilicia in 1964-68. *Österreichische Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch-Historische Classe Denkschriften*, 102.
- Bilgi, C. (2006). Antik Kartaca Limanı. Konya.
- Bosch, C. E. (1957). *Pamphlyia Tarihine Dair Tetkikler*. (S. Atlan, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Braidwood, R. J. (2008). *Tarihöncesi İnsanları* (Express Basım b., Cilt 14). (B. Altınok, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz Mekân ve Tarih*. (N. Erkurt, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Brown, P. (2000). *Geç Antik Çağda Roma ve Bizans Dünyası*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Brückner, H., Eschbach, N., Kelterbaum, D., Recke, M., & Martini, W. (2008). Der Flusshafen von Perge in Pamphylien. Ein geoarchäologischer Survey löst ein altes Problem. *Archäologischer Anzeiger*(1), 163-179.
- Bulut, S. (2005). Likya-Pamfilya-Pisidya Sınır Bölgesinden Sıradışı İki Zeytinyağı İşliğı. *Adalya*(8), s. 191-210.
- Bulut, S. (2018). Lykia'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi Üzerine Bir Ön Değerlendirme. *Cedrus*(6), s. 675-700. doi:10.13113/CEDRUS.201832
- Buonfiglio, M. (2010). M. E. Blake E Lo Sviluppo Dell' Opus Testaceum A Roma: Il 'Caso' Del Teatro Di Marcello. *Musiva & Sectilia An international journal for the study of*

- ancient pavements and wall revetments in their decorative and architectural context*, 109-121.
- Byzantii, S. (1849). *Ethnicorum Quae Supersunt: Tomus Prior*. Berolini: Impensis G. Reimeri.
- Byzantinus, H. (1893). *Synecdemvs, Accedvnt Fragmenta Apvd Constantinvm Porphyrogenetvm Servata et Nomina Vrbivm Mvtata; Recensvit Avgvstvs Bvrckhardt*. Lipsiae: B.G Tevbneri.
- Cahill, N. (2014). Sardis 2012. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 35(3), 119-135.
- Campbell, B. (2012). *Rivers and the Power of Ancient Rome*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Ceyhan, K. L. (2019). Harappa ve Mezopotamya Medeniyetleri Arasındaki Ticarete Dair Kanıtlar. *Oannes Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-19.
- Cohen, G. M. (1995). *The Hellenistick Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*. Los Angeles: University of California Press.
- Çulcu, M. (2015). *Spekülatif Marjinal Tarih Tezleri* (11 b.). Türkiye: E Yayınları.
- Darga, M. (1983). Seleukeia Grekçe - Sidece Çift Dilli Yazıtı, Anadolu Araştırmaları. *Jahrbuch für Kleinasiatistische Forschung*, 9, 401.
- Diakov, V., & Kovalev, S. (1987). *İlkçağ Tarihi I*. (Ö. İnce, Çev.) Ankara.
- EİEİ. (1993). *1991 Su Yılı Akım Değerleri*. Ankara: EİEİ Genel Müdürlüğü.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (L. Arslan, Çev.) İstanbul: Kalcı Yayınevi.
- Erdem, A. Ü. (2002). Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz Ticaret Yolları. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir, Türkiye: Ege Üniversitesi.
- Erkoç, S. (2018). Patara Liman Hamamı: Mimarisi ve Yapı Evrelerine Dair İlk Gözlemler. *Phaselis*(4), 239-258.
- Erol, A. (2019). Anadolu Roma İmparatorluk Dönemi Sütunlu Caddelerinin Antik Şehircilik Kavramı İçindeki Yeri. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 1(1), s. 10-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akaf/issue/51368/667890> adresinden alındı
- Ertürk, H. (1997). *Kent Ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Florioti, H. D. (2012). M.Ö.I.Binyıl'da Mezopotamya'da Nehir Ulaşımı: Asur Örneği. *History Studies*, 4(4), 147-159.
- Gerber, F. (2005). Burdigala, port d'Estey, port de Garonne. *Les structures portuaires de l'Arc atlantique*, 83-93.
- Gerçeker, S. (2020). 2019 Yılı Syedra-Büyük Hamam Kazı Çalışmalarında Bulunan Geç Roma D Seramikleri. *Srmka*, 103-135.

- Gezgin, D. (2007). *Hayvan Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Giararini, C., Ferretti, S. A., & Santarelli, M. L. (2006). Mechanical Characteristics of Roman 'Opus Caementicium'. S. K. Kourkoulis içinde, *Fracture and Failure of Natural Building Stones* (s. 107-122). Atina: Springer.
- Google Earth. (tarih yok). Google Earth: <https://earth.google.com/web/> adresinden alındı
- Graauw, A. D. (2019, 12 15). Mare Nostrum - Le cœur de l'empire romain.
- Graauw, A. D. (2022). Ancient Coastal Settlements, Ports and Harbours. *Ancient Port Structures*(8).
- Graauw, A. D. (2022). Ancient Port Structures An engineer's perspective. *Coastal Engineering & Shiphandling*. Grenoble, Fransa.
- Graauw, A. D. (2022). Ancient Port Structures, Parallels between the ancient and the modern. . <https://journals.openedition.org/mediterranee/12715>.
- Graauw, A. D. (tarih yok). <https://www.ancientportsantiques.com/ancient-port-structures/beaching-ships/>. Ancient Port Antiques: <https://www.ancientportsantiques.com/ancient-port-structures/beaching-ships/> adresinden alındı
- Hansen, M. (1998). Polis and City-State. An Ancient Concept and its Modern Equivalent. Copenhagen: 1. det kongelige danske videnskabernes selskab, Historisk-filosofiske Meddelelser 76.
- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (1 b.). (E. Genç, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harris, W. (2005). *Levant*. (E. Ertürk, Çev.) İstanbul: Literatür Yayınları.
- Hayes, J. W. (1972). *Late Roman Pottery* (Vol. 1). Roma: British School at Rome.
- Heberdey, R., & Wilhelm, A. (1896). *Reisen in Kilikien ausgeführt 1891 und 1892* (Cilt 44). Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch-Historische Classe Denkschriften.
- Hesiodos. (2017). *Theogonia İşler ve Günler*. (A. Erhat, & S. Eyüboğlu, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hesnard, A. (1994). Une nouvelle fouille du port de Marseille, place Jules-Verne. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 195-217.
- Heyd, W. (2000). *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*. (E. Z. Karal, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Huot, J., Thalmann, J. P., & Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu* (1 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

- Hurst, H. (2010). Understanding Carthage as a Roman Port. *Bollettino di Archeologia*, 49-68.
- İnan, J. (1998). *Toroslar'da Bir Antik Kent Lyrbe? - Seleukeia?* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- İplikçioğlu, B. (1990). *Eskiçağ Tarihinin Anahatları I*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- İplikçioğlu, B. (1997). *Eskibatı Tarihi*. Ankara.
- İznik, E. (2014). Hellenistik Dönemdeki Güçler Dengesi Arasında Pamphylia'da Bir Liman Kenti: Side. *Selevcia Ad Calycadnvm*(4), 16.
- İznik, E. (2021). Geç Roma Cumhuriyeti Döneminde Akdeniz'de Bir Liman Kenti: Side. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 3(1), 24-33.
- Karahan, Ü. (2018). Seleukosların Anadolu'daki Hakimiyet Mücadelesi. *Journal of History Studies*, 9(10), 207-230.
- Karaman, Z. T. (1998). *Kent Yönetimi ve Politikası*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Kaya, E. (2017). *Kentleşme ve Kentlileşme* (1 b.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kaya, E. (2017). *Kentleşme Ve Kentlileşme* (1 b.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kenkel, F. (2007). Cypriot Red Slip Ware and Its Derivatives from Pednelissos. *Çanak : Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts*, s. 131-146.
- Kılıçbay, M. A. (1993). *Şehirler ve Kentler*. Ankara: Gece Yayınları.
- Kızıltan, Z. (2014). Marmaray-Metro Projeleri ve Yenikapı Arkeolojik Kurtarma Kazıları. *CollAn*(13), 11-43.
- Koçak, M. (2015). Su Kenarında Sonsuzluk Patara Liman Nekropolis i Işığında Antik Limanlar ve Mezarlar İlişkisi Üzerine. *Mediterranean Journal of Humanities*(2), 275-285.
- Koparal, E. (2014). Grek Polisi İmgesi ve Değişen Gerçekler: Klazomenai Örneği. Ö. Çevik, B. Erdoğan, B. Erdoğan, & Ö. Çevik (Dü) içinde, *Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi* (Cilt Tematik Arkeoloji Serisi 1, s. 57-79). İstanbul: Ege Yayınları.
- Koroğlu, K. (2013). *Eski Mezopotamya Tarihi, Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köse, V. (2017, 05 01). Nehirler, Kıyılar, Limanlar ve Kentler. *Dergi Park*(43), 184-185.
- Lanckoronski, K. G. (2005). *Pamphylia ve Psidia Kentleri*. (S. B. Gün, Çev.) İstanbul: Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Larson, J. (2007). *Ancient Greek Cults. A Guide* (Vol. 1). Londra: Routledge.
- Lauffer, S. (2004). *Büyük İskender*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Mansel, A. M. (1967). *Side Kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

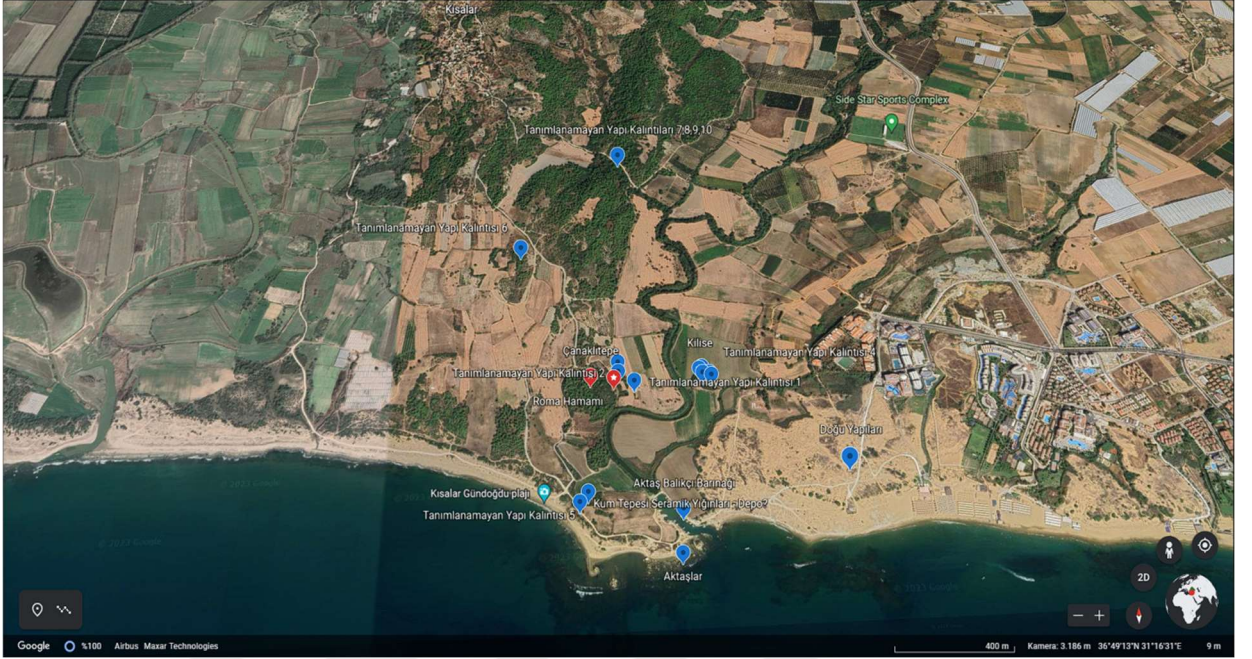
- Mansel, A. M. (1978). *1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Massazza, F. (1988). Pozzolana and Pozzolanic Cements. P. C. Hewlett, & P. C. Hewlett (Dü.) içinde, *Lea's Chemistry of Cement and Concrete* (Cilt 4, s. 471-602). Burlington: Elsevier.
- Mazı, F. (2008). Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekâna Yansıması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), s. 33-48.
- Mazı, F. (2008). *Antik Çağda Düşüncenin Mekâna Yansıması* (10 b., Cilt 5). Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mellaart, J. (1967). *Catal-huyuk. A Neolithic Town In Anatolia* (1 ed.). Londra: Thames and Hudson.
- Morris, D. (1999). *Koruyucu Tılsımlar*. (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Murray, W. M. (1987). Do modern winds equal ancient winds? *Mediterranean Historical Review*, 2(2), 139-167.
- Mutlu, G. (2019). Antik Çağ Kolkhis'te Boğa Figürü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 62-79. doi:10.17498/kdeniz.481712
- Naiboğlu, N. (2019). Kentleşmenin Kökeni Mezopotamya'da İlk Kentler. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(20), 211-224.
- Nollé, J. (1988). Forschungen in Selge und Ostpamphylien. *T.C. Kültür Bakanlığı, VI. Araştırma Sonuçları Sempozyumu* (s. 257). T.C. Kültür Bakanlığı.
- Nollé, J. (1993a). Side im Altertum: Geschichte und Zeugnisse. *Österreichische Akademie der Wissenschaften*, 1-95.
- Online Etymology Dictionary*. (2017). Online Etymology Dictionary Web sitesi: <https://www.etymonline.com/word/civilization> adresinden alındı
- Online Etymology Dictionary*. (2018). Online Etymology Dictionary Web sitesi: https://www.etymonline.com/word/city?ref=etymonline_crossreference adresinden alındı
- Orhan, U., Aslan, E., & Kılıç, Y. (2018). Phaselis Güney Limanı. *Phaselis Journal*, 1-13.
- Orhan, U., Erdoğan, L. U., & Aslan, E. (2020). Aslanlı Burun Ve Kap Krio Sualtı Araştırmaları. *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları - Olba XXVIII*, 207-242.
- Owens, E. J. (2000). *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*. (C. Bilsel, Çev.) İstanbul: Homer Yayınları.

- Öniz, H., & Karademir, M. (2016). Antalya Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19, 261-277.
- Özer, N. (2021). Yapı Malzemelerinde Korozyon ve Korozyondan Korunma Yöntemleri. *Bursa Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 26(3), s. 1159-1178. doi:10.17482/uumfd.796947
- Pausanias. (tarih yok). Description of Greece. (W. Jones, Çev.) Theoi: <https://www.theoi.com/Text/Pausanias10A.html> adresinden alındı
- Plutarkhos. (2009). Kimon. (A. Sina, Dü.) *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24, 103-129.
- Poblome, J., & Fırat, N. (2012). *Late Roman D. A Matter of Open(ing) or Closed Horizons?* Leuven: Sagalassos Archaeological Research Project.
- Ptolemaios, C. (1932). *Geographia* (Cilt V). (E. L. Stevenson, Çev.) New York.
- Raban, A. (1991). *Minoan and Canaanite Harbours* (Cilt 7). Aegeum.
- Rankov, B. (2012). Trireme Olympias, The Final Report. *Oxbow Books* (s. 243). içinde
- Reece, K. (2003). *The Phoenicians: Mysterious Sea People*. Florida: LLC.
- Robert, L. (1966). *Documents de L'Asie Mineure Méridionale*. Cenevre.
- Sanson, G. (1670-76). Pamphilia et Psidia. *Cartes générales de toutes les parties du Monde*. Paris.
- Šelov-Kovedjaev, T., & Mason, O. (1986). Recherches Sur Les Amphores Grecques: Actes du Colloque International Organisé par le Centre national de la Recherche Scientifique, l'Université de Rennes II et l'Ecole française d'Athènes. *Ecole Française d'Athènes*, 13, 675.
- Shaw, & W., J. (1972). A History of Seafaring Based on Underwater. G. F. Bass içinde, *Greek and Roman Harbourworks* (s. 87-112). New York.
- Stewart, A. J., & Plotkin, J. B. (2013, Eylül 3). From extortion to generosity, evolution in the Iterated Prisoner's Dilemma. *PNAS*, 110(38), s. 15348-15353. doi:https://doi.org/10.1073/pnas.1306246110
- Sullivan, L. (2009). *The SAGE Glossary of the Social and Behavioral Sciences*. New York: John Jay College of Criminal Justice.
- Tekin, O. (2008). Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş. İstanbul.
- Tekineş, A. (2010). İslâm Medeniyetinin Kuruluşunda Ashâb-ı Kirâm. *C.Ü. ilahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), s. 57-72.
- Tekocak, M. (2006). Kelenderis Roma Çağı Seramiği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, s. 145.

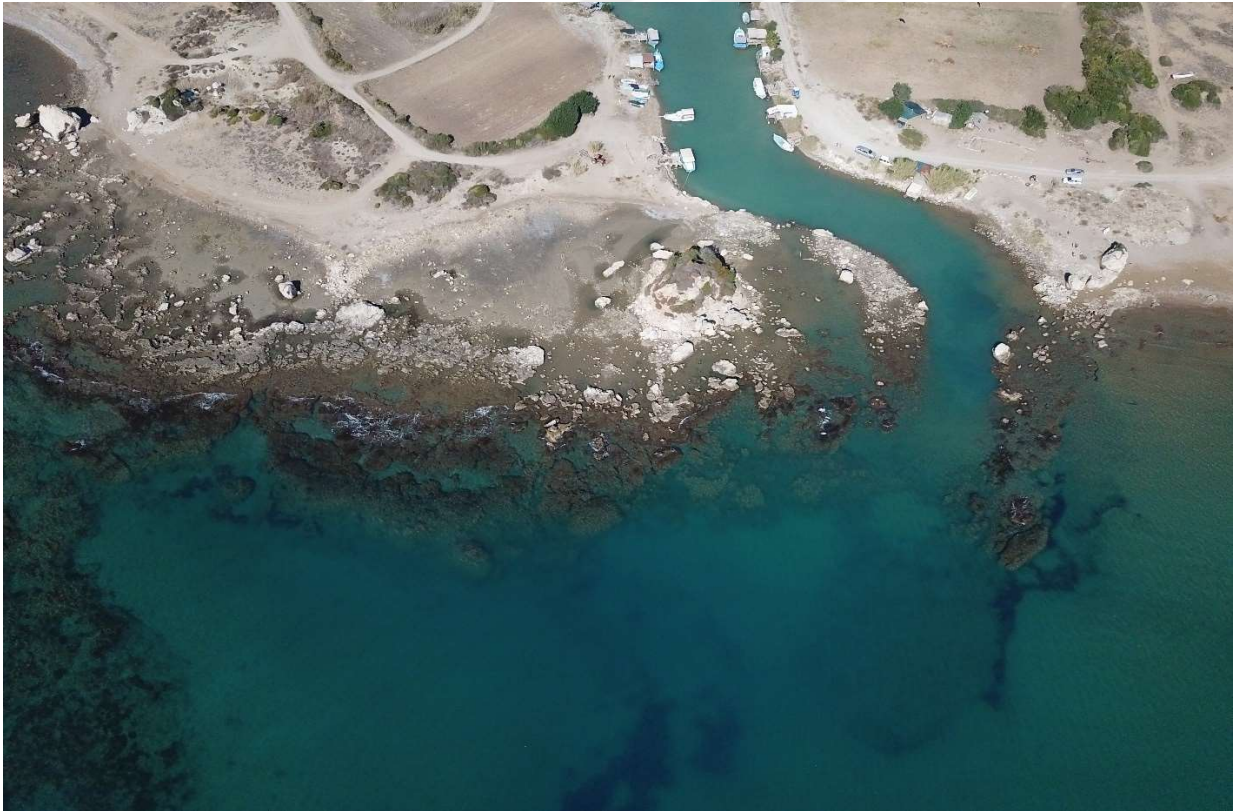
- Tezel, D., Keskin, L., & Turan, Ü. (2007). Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi Biyotop Haritalaması. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*. Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı.
- Tufanoğlu, H. E. (2017). Antik Çağ Deniz Ticareti. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tuma, N. (1988). Zénon de Caunos et l'épave de Serçe Limani. *Bulletin de correspondance hellénique*, 1(12), 341-357.
- Turak, Ö. (2018). Boğa ve Trident: Poseidon'un Kökeni Üzerine Bir İnceleme. *Masrop E-Dergi*, 12(1).
- Vandeput, L., Zelle, M., Jackson, M., & Köse, V. (2012). Primary evidence for Late Roman D Ware production in southern Asia Minor: a challenge to Cypriot Red Slip Ware. *Anatolian Studies*, 89-114.
- Vitruvius. (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (S. Güven, Çev.) Yem Yayın.
- Votruba, G. (2017). "Did Vessels Beach in the Ancient Mediterranean? An assessment of the textual and visual evidence. *The Mariner's Mirror*(103).
- Waagé, F. O. (1948). Hellenistic and Roman tableware of North Syria. *Department of Art and Archaeology*.
- Wachsmann, S. (1998). *Seagoing Ships & Seamanships in the Bronze Age Levant*. Londra: Texas A&M University Press.
- Yılmaz, L. (2016). Akdeniz Ticaretinde Likya Bölgesi'nin Konumu. *Asia Minor Studies*, 4(8). doi:10.17067/ams.44415

LEVHALAR

Lev. 1a: Düzpüren Ören Yeri'nin Genel Görünümü ve Yapıların Araziye Yayılımı

Lev. 1b: Düzpüren Ören Yer'indeki Yalıtaşlarının Drone Görüntüsü

Lev. 2a: Belek Özel Çevre Koruma Alanı Haritası

Lev. 2b: Tahribat sebebiyle tanımlanamayan yapı kalıntılarına bir örnek

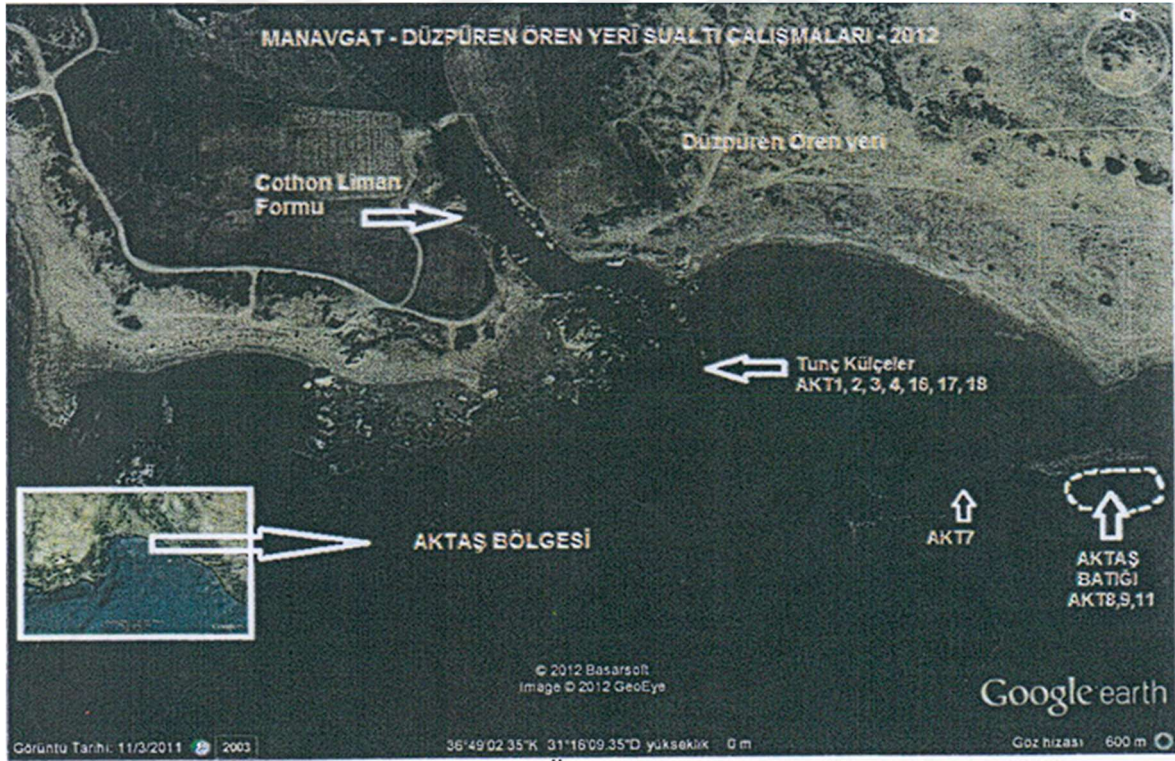
Lev. 3a: Pamphylia Bölgesi Haritası

Lev. 3b: Büyük İskender'in Helen İmparatorluğu Haritası

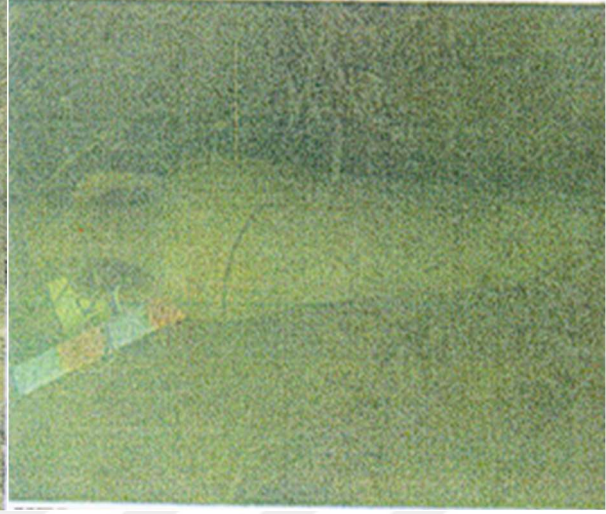
Lev. 4a: Diadokhlar Siyasi Haritası

Lev. 4b: Manavgat – Düzpüren Ören Yeri Sualtı Çalışmaları Haritası 2012

Lev. 5a:

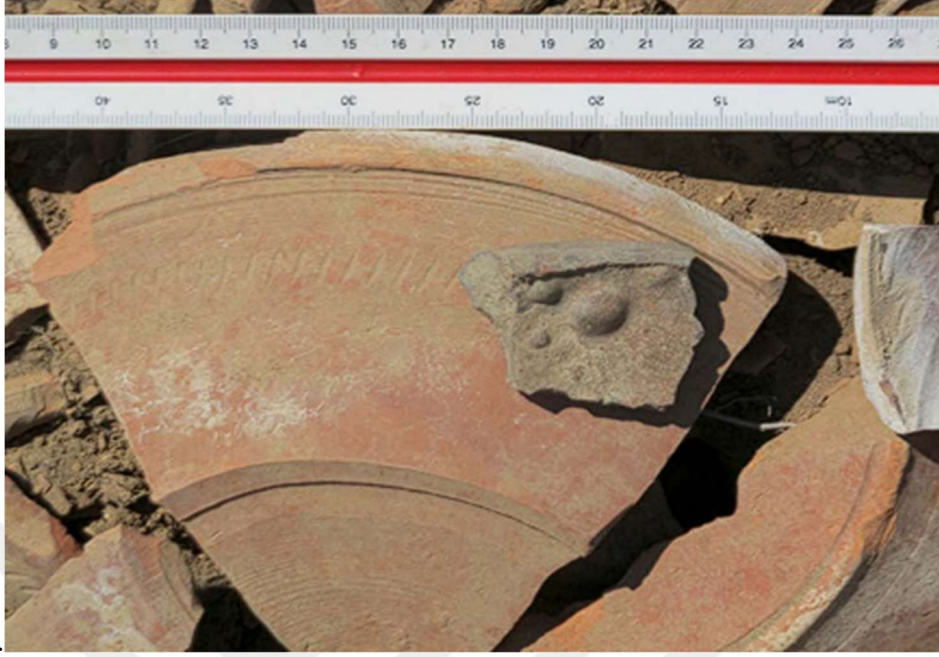

Lev. 5b:

Manavgat – Düzpüren Ören Yeri Sualtı Çalışmaları Haritası 2012

Lev. 5c: Veli Köse tarafından seramik çöplüğü olarak tanımlanan alanın fotoğrafı

Lev. 6a: ‘Late Roman D’ keramiklerine ait bir keramik ve üretim atığı seramik

Lev. 6b: Phaselis Merkezi Limanı

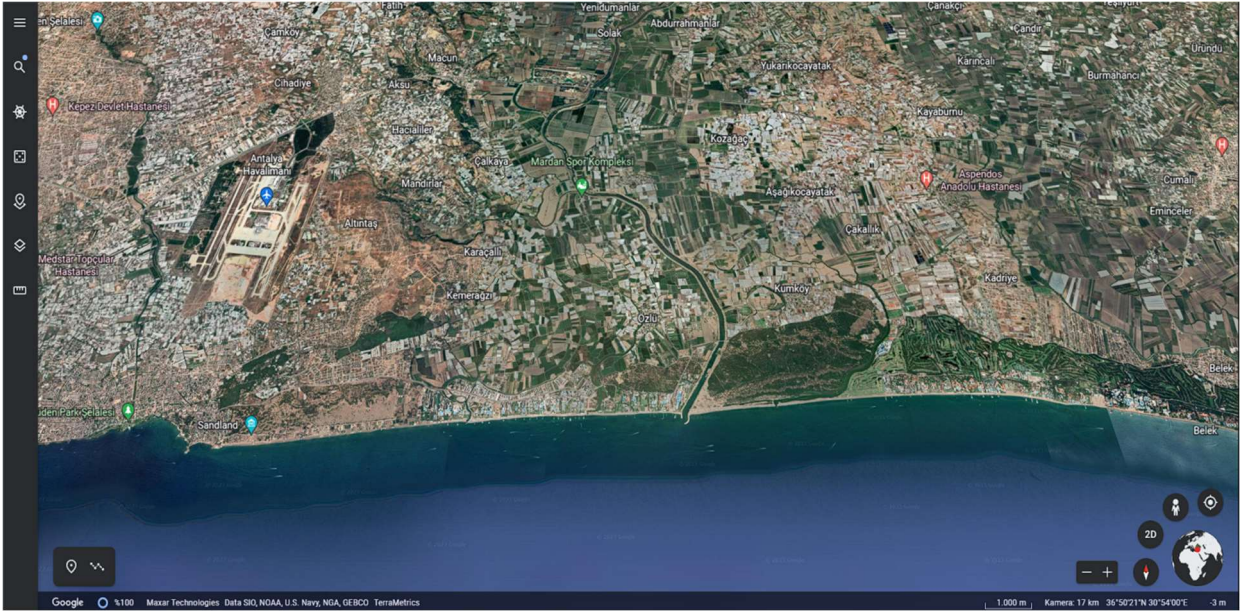
Lev. 7a: Kartaca Limanı'nın rekonstrüksiyonu ve günümüzdeki hali

Lev. 7b: Tunus Sousse'de bulunan mozaik

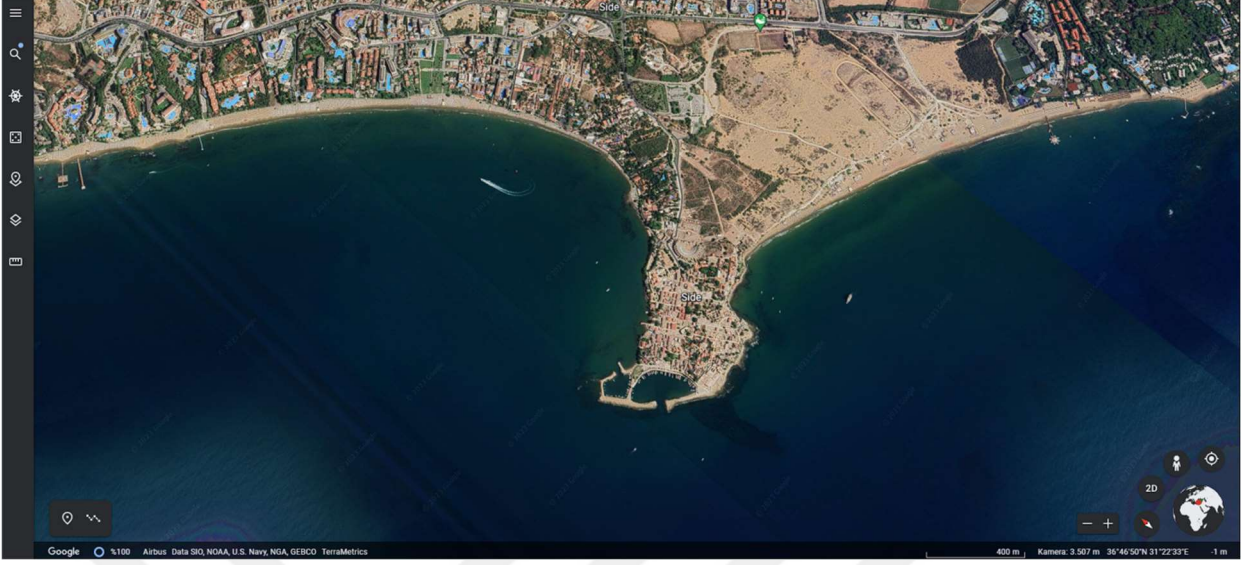
Lev. 8a: Köprüçay (Eurymedon) Uydu Görüntüsü⁴⁴

Lev. 8b: Aksu Çayı (Kestros) Uydu Görüntüsü⁴⁵

⁴⁴<https://earth.google.com/web>

⁴⁵<https://earth.google.com/web>

Lev. 9a: Side Limanı Uydu Görüntüsü⁴⁶

Lev 9b: İstanbul-Yenikapı ahşap iskele⁴⁷

⁴⁶<https://earth.google.com/web>

⁴⁷<https://www.ancientportsantiques.com/ancient-port-structures/beaching-ships/>

Lev10a: Düzpüren kıyısı hava fotoğrafı

Lev10b: Düzpüren Ören Yeri'nde belgelenen kare biçimli oyulmuş yalıtışı.

Lev. 11a: Düzpüren Ören Yeri yalıtaşı örneği

Lev. 11b: Düzpüren Ören Yeri yalıtaşı örneği

Lev. 12a: Yalıtırları ile kaynaşmış durumdaki seramik parçaları

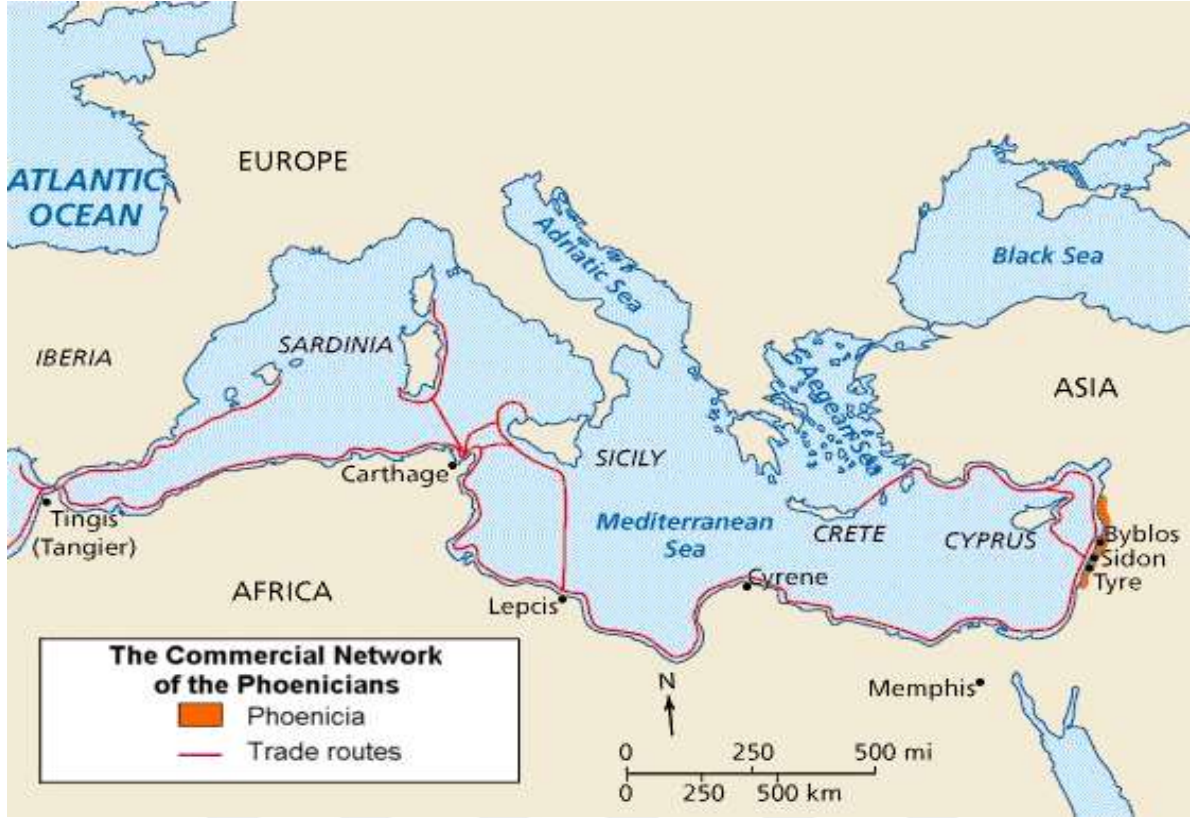
Lev 12b: Çalışmada seramik çöplüğü olarak tanımlanan alan

Lev. 13a: Olası yapı kalıntılarının hava görüntüsü

Lev. 13b: Olası liman formu, kesme taş bloklar

Lev. 14a: Fenike Akdeniz deniz ticareti rotaları

Lev. 14b: Fenike ve Yunan Kolonizasyonu

Lev. 15: Uluburun batığı buluntuları⁴⁸

⁴⁸ Kaynak: <https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.abq3766>

Lev. 16a: Gelidonya Batığı buluntuları ⁴⁹

Lev. 16b: Knidos Amphorası dibi

⁴⁹Institute of Nautical Archaeology: INA

Lev. 17a: Knidos Amphorası dibi

Lev. 17b: Düzpüren Ören Yeri Roma Hamamı Batı sınırı

Lev. 18a: Hamamın doğu sınırı

Lev. 18b: Hamamın hava görüntüsü

Lev. 19a: Hamamla ilişkili olabilecek yapı kalıntıları

Lev. 19b: Hamamın hypocaust sistemi

Lev. 20a: Pilae

Lev. 20b: Pilae

Lev. 20c: Hamamdaki kaçak kazı çukuru

Lev. 21a: Kilisenin hava görüntüsü

Lev. 21b Kilise Apsisi

Lev.22a: Güney temenos duvarı

Lev.22b: Güney temenos duvarı

Lev. 23: Kilise Batı Duvarı

Lev 24a: 3 pencereli yapı kalıntısı

Lev. 24b: 3 pencereli yapı kalıntısı dış görüntüsü

Lev. 25a: Kuzey duvarı

Lev. 25b: Tanımlanamayan yapı kalıntıları

Lev. 26a: Doğu yapısı hava görüntüsü

Lev. 26b: Doğu yapısı kalıntısı

Lev. 27a: Doğu yapısı kalıntısı

Lev. 27b: Kuyu

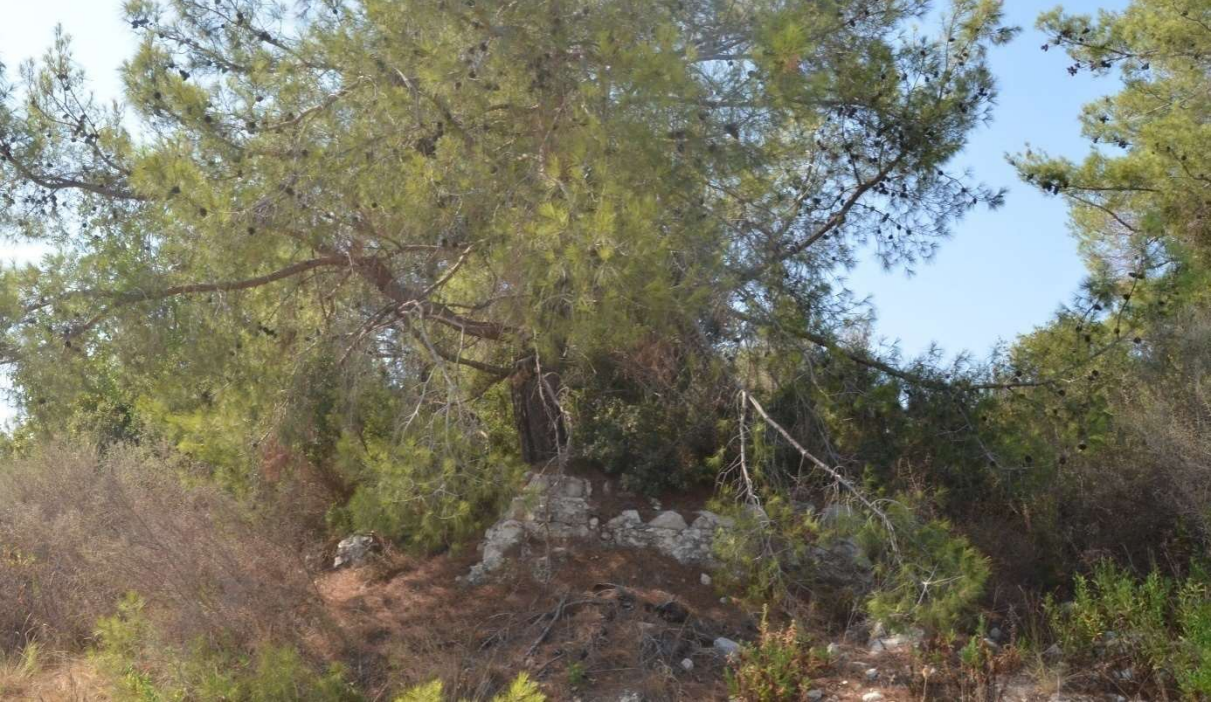
Lev. 28a: Kuyu

Lev. 28b: Tekerlek formu değirmen taşı

Lev. 29a: anaklıtepe'deki tanımlanamayan yapı kalıntılarından bir örnek

Lev. 29b: Tanımlanamayan yapı

Lev. 30a: Tanımlanamayan yapı

Lev. 30b: Tanımlanamayan yapı

Lev. 31a: Tanımlanamayan yapı

Lev 31b: Tanımlanamayan yapı

Lev. 32: Düzpüren Ören Yeri'nde bulunan Bronz Boğa Başı

Lev. 33: Bronz Boğa Başı

Lev. 34: Bronz Boğa Başı

Lev. 35: Bronz Boğa Başı

Lev. 36: Restorasyon öncesi Bronz Boğa Başı

Lev. 37a

Lev. 37b

Düzpüren Ören Yeri'nde belgelenen üretim atığı, amorf seramikler

Lev. 37c

Lev. 38a: Seramik yığımları

Lev. 38b: Üretim atığı seramikler

Lev. 39a: Geç Roma D Seramiği haç bezeme

Lev. 39b: Düzpüren Ören Yeri'nde bulunan yüzey seramiklerine bir örnek

Lev. 40a: Düzpüren Ören Yeri'nde bulunan yüzey seramiklerine bir örnek

Lev. 40b: Düzpüren Ören Yeri'nde bulunan yüzey seramiklerine bir örnek

Lev. 41a: Geç Roma D Seramiği haç bezeme

Lev. 41b: Haç motifli keramik

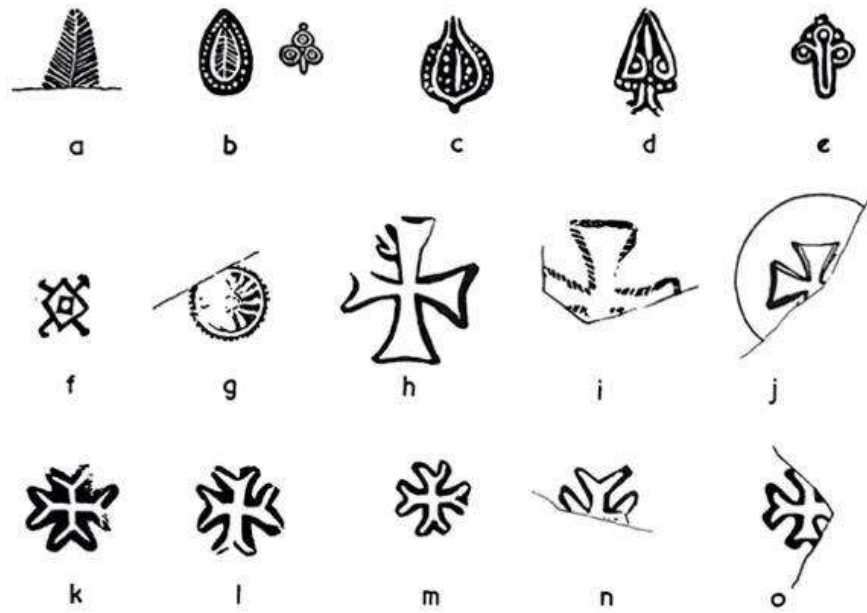
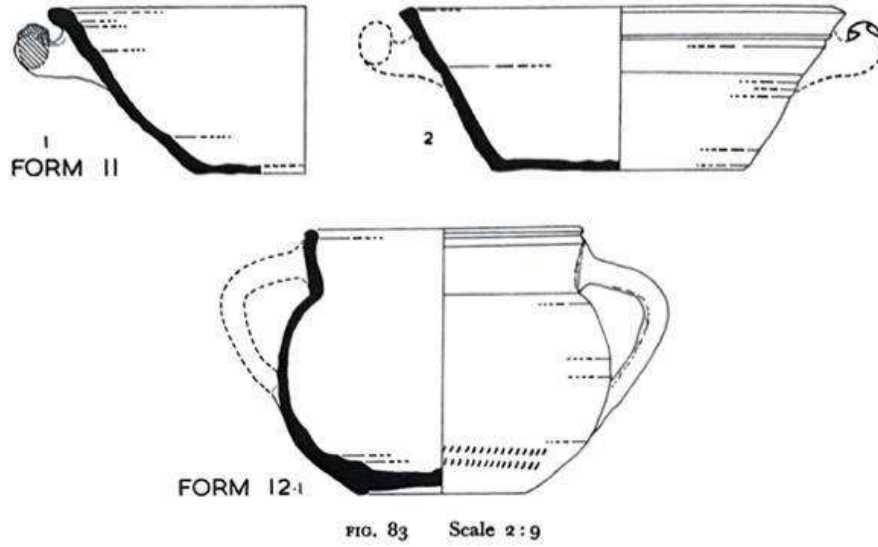

FIG. 84 Scale 2:3 a, b, d-f, h-j: Abu Mena c, o: Cypruss Survey, Nicosia. g: Paphos (Sarandakolonnes). m: Nicosia. k, l, n: see Catalogue.

Lev. 42: Hayes⁵⁰ Geç Roma D figürler listesi

⁵⁰(Hayes, 1972: 384)

Lev. 43a: atı kiremiti rneęi

Lev. 43b: Kıyıda bulunan seramiklere bir rnek

Lev. 44a: Sualtı seramiklerine bir örnek

Lev. 44b: Sualtı seramiklerine bir örnek

Lev. 45a: Sualtı seramiklerine bir örnek

Lev. 45b: Sualtı seramiklerine bir örnek

Lev. 46: Sualtı seramiklerine bir örnek

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Turgut

Soyadı: Ünver

T.C. Kimlik No:

Doğum Tarihi:

Eğitim Durumu: Yüksek Lisans

Mezun Olunan Okul / Bölüm: Akdeniz Üniversitesi / Arkeoloji (2014-2019)

İş/Mesleği: Öğrenci

Adresleri:

Telefon:

E.Posta:

Orcid ID:

Özgeçmişi: 05.06.1993 tarihinde Antalya’da doğdu; lisans eğitimini Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nde tamamlamış olup, yüksek lisans eğitimine Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü’nde yer alan Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları bölümünde 2019 yılında başlamış ve halen devam etmektedir.